

8.6
172

DR ВЛАДА Т. МАРКОВИЋ

МОЈА ОДБРАНА

БЕОГРАД, 1923.

„МЛАДА СРБИЈА“
Ускочка ба. Тел. 661.

Bob
172

ID = 83729159

DR ВЛАДА Т. МАРКОВИЋ

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
И Б. 45185

Лука Ћеловић
БЕОГРАД

Luka Ćelović
BEOGRAD

МОЈА ОДБРАНА

БЕОГРАД, 1923.

„МЛАДА СРБИЈА“
Ускочка ба. Тел. 661.

С А Д Р Ж И Н А

1. ТУЖБА Г. Др. КОСТЕ КОМАНУДИ.
 2. МОЈА ОДБРАНА.
 3. ПРЕСУДА ПРВОСТЕПЕНОГ СУДА.
 4. НЕЗАДОВОЉСТВО ИЗЈАВЉЕНО АПЕЛАЦИОНОМ СУДУ.
-

Т У Ж Б А

Г. Dr. КОСТЕ КУМАНУДИЈА ПРОТИВ МЕНЕ

Г. Dr. Коста Кумануди тужио ме је, како сâм у својој тужби вели због овога:

„Поводом предлога о статуту Народне Банке, који је поднесен збору акционара 11. Јуна ове године, г. Dr. Влада Марковић, директор Извозне Банке, држао је један говор о чл. 53. статута, који је на захтев Министра Финансија и трговине био допуњен следећом одредбом: не може бити изабран за члана Управног Одбора Народне Банке директор новчаног завода ни чиновник“.

Даље наводи, да сам у томе своме говору употребио ове изразе, за које налази, да је оклеветан и увређен: „Г. Министар Финансија Кумануди, који се прославио својим незнањем и својом неспособношћу. . . . Смем, да кажем за то, што је овде речено, да Министар Финансија и трговине то траже, а кад они то траже, ја онда имам права, г. гувернеру, да кажем, да је то толика реакција, да је то срам и стид за г. Министра финансија Куманудија говорити о банократији овде, понављам, могу чинити само људи, који немају морала, који су неморални, и који хоће јефтином демагогијом, да се одрже на висини, као што то ради г. Министар Финансија (§§ 213. и 104. каз. закона) Чим му припрети опасност да падне, а он пусти ноћице, како се банократија спрема, да га обори. То је срамно. Од оног, који је упропастио наше трговце, који је упропастио земљу и наш динар, од њега није ни очекивати ништа боље. Нека га је срам (§§ 210. и 104. каз. закона).

МОЈА ОДБРАНА

писана 1922 год., а прочитана на претресу у првостепеном суду за варош Београд на дан 25. маја 1923 године.

I

На збору акционара Народне Банке, одржаном на дан 11. Јуна 1922. године, решавало се поред осталог и о донашању новог статута банчина. Кад је био на претресу чл. 9, пројектованог статута, онда је доста акционара било противно томе члану тако, да је импресија била, да ће збор такав члан одбацити, и друкчију редакцију дати. Тада је устао г. Адолф Јаковљевић, генерални инспектор Министарства Финансија, који је био комесар Министра Финансија на збору, и изјавио, да г. Министар Финансија не допушта, да се пројектован члан статута мења. Изненађен оваквим противзаконим поступком представника г. Министра Финансија, ја сам одговорио, да ни по закону о акц. друштвима нити пак по закону о Народној Банци Министар Финансија нема права, да се меша у рад збора, и да одобрава или не, закључке зборске о статуту банчином. Сведоци су за то г. г. Адолф Јаковљевић, генерални инспектор Министарства Финансија, Коста Главинић, комесар Народне Банке, Никола Станаревић, дириктор Месарске Банке, Исак Машијах, Тих. Поповић, адвокат, а то се утврђује и записником зборским на стр. 62., који се налази у приложеном извештају Народне Банке за 1922 годину.

Кад је у току рада на статуту банчином дошао ред на члан. 53. пројектованог статута, онда је цео збор био изненађен, јер је томе штампаноме члану додато накнадно усмено, да директори и чиновници банака не могу бити бирани за чланове Управног Одбора Народне Банке.

Чим је прочитан тај члан статута, јавио сам се за реч, и умолио гувернера г. Вајферта, који је збором председавао, да објасни збору акционара, да ли је то предлог Управног

Одбора, или је то натурено. Г. Вајферт је јавно на збору рекао, да то тражи Министар Финансија. Ја сам се тада обратио збору речима, да констатујем, да ово није предлог Управног Одбора, већ да то тражи г. Министар Финансија Кумануди. За ово сам се позвао на сведоке,³ који су то и утврдили. Сведоци су г. г.: Др. М. Радосављевић, Коста Главинић, Ђорђе Вајферт, Никола Станаревић, Милан Радојловић, Милан Вукићевић, Исак Машијах. У тачност овакве изјаве г. Вајферта нисам сумњао. Ово у толико пре, што сам напред навео, да је Министар Финансија овластио свога комесара г. Јаковљевића, да дâ изјаву, да не допушта, да се чл. 9. статута мења, што представља неправилан и противзаконит поступак Министра Финансија.

Верујући дакле у тачност изјаве г. Вајферта, ја сам констатовао, па и сад утврђујем, да је таково тражење г. Министра Финансија Куманудија, противно закону о акционарским друштвима и закону о Народној Банци. По чл. 63. закона о акц. друштвима *само* зборови акционара решавају о статуту свога друштва, и они морају статут удесити тако, да одговара закону о акц. друштвима (чл. 8. тч. 3.). У овом конкретном случају код Народне Банке статут мора одговарати и специјалном закону о Народној Банци. Министар Финансија ни једним чланом закона о акционарским друштвима није овлашћен, да може постављати ма какве захтеве у погледу статута. Исто тако по закону о Народној Банци нема никаква права Министар Финансија, да се меша у рад збора акционара, кад они решавају о статуту Народне Банке. У члану 38. у последњем ставу закона о Народној Банци стоји, да Министар Финансија има права, да постави свога комесара при Народној Банци поред комесара Министарства Трговине и Индустрије, али „у циљу надзора над пословима Народне Банке, у колико ови имају везе са Министарством Финансија.“ Функција тога Комесара Министра Финансија није законом регулисана, као што је то случај са функцијама Комесара Министра Трговине и Индустрије, већ је остављено, да то статут Народне Банке предвиди. То је једна аномалија, да акционари одређују дужности државног чиновника! И тек на збору акционара од 11-ог Јуна ове године прописане су дужности и права тога комесара Министра Финансија у чл. 104 статута

Народне Банке овако: Дужности представника Министра Финансија су:

1., да присуствује седницама Главног Управног Одбора, и Управног Одбора, кад са решавају предмети, по којима је интересовано Министарство Финансија;

2., да присуствује збору акционара банчних као представник Министра Финансија;

3., он има прва, да тражи извештаје о свима пословима с Министарством Финансија, да прегледа рачуне Министарства Финансија, депозите у иностранству, и све оно, што би Министарству Финансија било потребно, да зна, о раду банчном по девизним њеним пословима.“

Дакле ни по закону о Народној Банци, нити пак по статуту банчином, који се на збору од 11. Јула ове године тек доносио, није овлашћен Министар Финансија ни директно нити пак посредно преко свога преставника, ни иначе, да може тражити, да збор акционара решава свој статут онако, како он то жели.

Кад сам, као што рекох, констатовао на збору, да је Министар Финансија тражио, као што је то гувернер г. Вајферт рекао, да у статут уђе одредба, да директори и чиновници банака не могу бити бирани за чланове Управног Одбора, онда револтиран оваквим ненадлежним, противзаконим тражењем Министра Финансија г. Куманудија, ја сам у своме даљем говору и употребио речи, да треба да га је срам и стид због оваквог поступка.

Тај су мој револт и изазваност били у толико основији, што се у чл. 24. закона о Народној Банци предвиђају само ове квалификације за лица, која могу бити бирана за чланове Управног Одбора, а то су: да су наши држављани, да њих дванаест морају имати домицил у Београду, да их збор акционара изабере, и да имају најзад и остале особине, како то чл. 38. зак. о акц. друштвима захтева. Нигде се у тим законским наређењима не забрањује директорима банака, да могу бити бирани за чланове Управног Одбора Народне Банке.

Такав захтев Министра Финансија г. Куманудија, који је ненадлежан, противзакон, израз је његове мржње против банака и њихових управљача, и ја као и остали директори и

чиновници банака сматрали смо тај његов акт као увреду, која нам се наноси. То значи, да директори и чиновници банака немају потребних моралних квалификација, да могу бити бирани у Управни Одбор Народне Банке. Природно је, да сам под таквом импресијом и изазваношћу морао употребити речи, да г. Куманудија за то треба да је срам и стид.

Да се такав поступак г. Куманудија има сматрати као увреда, нанета директорима и чиновницима банака, јер се представљају као морално дисквалификовани, прилажем Трг. Гласник Бр. 183 од 23. Августа 1922. и Политику Бр. 5147 од 23. Августа 1922. год., у којима је оштампана ова изјава Удружења Банака: „На седници Управног Одбора Удружења Банака од 21. о. м. решено је, да се у записнику седнице у знак протеста констатује, да је у чл. 53. и 71. статута Народне Банке Краљевине С. Х. С., донесених на ванредном збору банчиних акционара (11. Јула о. год.) *нанесена увреда целом банкарском реду, и да су директори и чиновници банака морално дисквалификовани, што им је поменути одредбама статута забрањено, да могу бити чланови Управног Одбора Народне Банке*“. Прилажем о овоме и оверене преписе од стране Удружења Банака, и скрећем пажњу на прилог 2. Удружења, где се вели, да су са *званичне стране те одредбе у сшаууу Народне Банке предложене — дакле увреда се наноси и са званичне стране.*

Признајем, да сам у току говора навео те речи, ма да искрено кажем, не сећам се баш тачно, да сам их такве и толико пута употребио. *Али нећу од тога правити никакво ишанање, већ признајем, да је речено онако, како то г. Кумануди наводи.* Али морам рећи свој интиман осећај, да је одиста не само и сувише женантно, већ да је срамота, да један пређ. професор правног факултета, хоће да се врши његова воља, онде, где закон друкчије говори.

Морам нарочито нагласити, да у опште не бих ни говорио на овоме збору акционара Народне Банке о Министру Финансија г. Куманудију, јер не бих имао никаква директна повода, да г. Вајферт, гувернер Народне Банке, који је збором руководио, није изреком изјавио, да Министар Финансија тражи, да у статут уђе одредба, да директори и чиновници банака не могу бити бирани за Управни Одбор Народне

Банке. Не бих ни онда говорио о Министру Финансија г. Куманудију, да је гувернер г. Вајферт рекао, да то тражи Министар Финансија, али да се с тим сложио и Управни Одбор, и да то износи као свој предлог. Онда би то имало своју законску форму, јер Управни Одбор предлаже збору такву одредбу.

Изјављујем, да сам после одржаног свога говора напустио збор акционара Народне Банке, и да нисам знао, шта је се даље и како по том питању говорило на збору.

У току овога претреса сведоци су утврдили, да је баш г. Кумануди и тражио, као што је и сам г. Вајферт рекао, да се донесе додатак чл. 63. пројектованог статута Народне Банке. Дакле урадио је нешто, што је ненадлежно, неправално и противзаконо, а што представља доследност ранијег противзаконог поступка г. Куманудија и код чл. 9. пројектованог статута Народне Банке.

Прилажем закон о Народној Банци и статут Народне Банке, Тргов. Глаеник Бр. 183 од 23. Авг. 1922. год. Политику Бр. 5147 од 23. Авг. 1922. год., и оверен препис изјаве Удружења Банака.

II

Кад је на поменутом збору Народне Банке пао захтев Министра Финансије г. Куманудија, да уђе у статут одредба, да директори и чиновници банака не могу бити бирани за чланове Управног Одбора Народне Банке, сваки је од директора банака прозreo тенденцију г. Куманудија. То у осталом није било тешко ни другима увидити. У питању је такозвана „Банкократија“, коју треба гонити. Г. Кумануди је противник банака. Он то не крије. Цео свет опет то зна.

О томе је много писано, па нека нам је допуштено, да извесна писања изнесемо:

У „Политици“ Бр. 5149 од 25. Августа 1922. год. вели се поред осталог у чланку „Новчана криза“ : „а да и не говоримо о читавој систематској борби Министарства Финансије против наших великих кредитних установа.“ Исти лист у Бр. 5162 од 7. IX. 1922. а у извештају са конференције у Министарству Финансија вели, да ће банке и у овој прилици лојално сарађивати са Н. Банком и Мин. Финансија

„у нади да ће Министарство у будуће обуставити рат против банака, и гледати у њима помоћнике, а не непријатеље“. „Правда“ у Бр. 244 од 7. Септ. 1922. год. вели у notiци „за сарадњу државе и банака“ : „приметила се опасна несугласица између државе и наших банака, коју смо ових дана констатовали у нашем листу“

У извештају Удружења Банака од 31. Маја ове године, који прилажем, вели се на 21-ој страни ово: „Пред овим негативним резултатом званичне валутне политике, Министарство Финансија почело је јавно обећивати банке, да оне својим спекулацијама хотимично обарају вредност наше валуте. Овим се хтела скинути одговорност са наших надлежних власти за пад динара, и приписата та одговорност нашим приватним кредитним установама. Док се у другим земљама увек спроводила једна мирољубива политика према банкама, и тежило, да се од банака створи један природан савезник за спровођење државне финансијске и трговинске политике, дотле се код нас заузело једно супротно држање од стране званичних власти. *Од њих је пошла девиза: Против Банака!* Банке су инкримисане као непријатељи ове земље, који у Финансијској њеној кризи налазе најповољнији терен за велике добитке. Овакво *ајсурдно стањивање* достигло је свој врхунац, када је месеца Фебруара ове године Министарство Финансија оптужило јавно извесне београдске банке, да на Београдској Берзи праве фиктивне закључке у циљу пада наше валуте. Управни Одбор Удружења Банака, пошто је констатовао путем једне анкете да фиктивни курсеви ни закључци нису постојали, узео је у заштиту нападнуге банке, и путем јавности се трудило, да убеди јавно мњење у нетачност навода Министарства Финансија. Успех наше акције преко јавности био је очевидан. Доцније се могло видети, да ово оптуживање преко јавности од стране Министарства Финансија није било ништа друго, до једна невешта тактика, да се у напред оправда увођење строжије уредбе, која је требала установити монопол промета са девизама о валутама. Ова уредба је обнародована 28. Фебруара о. год. Као директан атентат на слободу банкарског рада, она је изазвала велико незадовољство међу кредитним установама.“

Дакле и овим се утврђује, да је девиза „*Против Банака.*“

односно банкократије потекла од Мин. Финансија у правом смислу те речи крилатице.

Али није само то. Г. Кумануди је претио београдским банкама, за које је рекао, да су заузеле бољшевички став против Владе, да ће он употребити противу њих „Обзнану“. То има потврдити г. Др. Никола Костренчић, пређ. помоћник Министра, а сада Генерални Директор Југословенске Банке у Загребу, јер је г. Кумануди то мени рекао у своме кабинету, а у присуству г. Костренчића. Да се овако изрази г. Кумануди о београдским банкама повод је био тај, што су преставници београдских банака на заједничком састанку у Београду са преставницима хрватских и осталих банака донели заједничку одлуку, да саветују г. Министру Финансија, да не прави унутрашњи зајам, да се не би ствар компромитовала, да дакле не зајми од народа новац, већ да му узме путем пореза. Мислим, да ће имати куражи и сам г. Кумануди, да ово призна.

Из овога се такође види, да је г. Кумануди не само противник банака и такозване банкократије, већ да хоће да гони „Обзнаном“.

Утврђујући ово, и ја и сваки други могао је стећи не само импресију, већ и уверење, да г. Кумануди незаконитим, ненадлежним својим тражењем, да директори и чиновници банака не могу бити бирани за Управу Народне Банке, показује своју доследност противу банака и њихових управљача, без обзира на то, што таквим поступком чини њима увреду, ничим незаслужену.

Револтиран тим његовим гестом, који је израз демагогије, и како Удружење Банака у своје извештају рече израз „апсурдног становишта“, ја сам сматрао за потребно, да на збору говорим, и објасним шта је то банкократија, и постоји ли она у нашој земљи. Том сам приликом рекао, да се под банкратијом разумеју банке односно њезини преставници, који као у неким државама, баце новац, и изаберу кога желе, за посланика или сенатора, поставе свога пријатеља за Министра, изаберу председника републике и т. д., па се онда наплаћују концесијама, које добијају. Тога код нас никада није било, нити може бити. Свака је банка под државном контролом, и све се може видети, шта ради, и на шта издаје

новац. Наше, србијанске банке све скупа пре рата имале су четрдесет и пет милиона динара капитала, а око 15 милиона динара резервних фондова. Сада имају мање, и ако су увећале капитал, јер им је предратни капитал услед пада динара мањи са дванаест, а некада и са седамнаест пута. Ни једна баш београдска банка није ни покушала, а камо ли успела, да бар једног одборника општинског протури, а да не говорим о каквом другом покушају. Зар наше ништавне по капиталу банке, које ни из далека не могу да подмире потребе нашега радног света, да се сматрају као зло, које треба гонити, и приписивати им некакве уображена банкократске подвиге? Зар наши трговци, индустријалци, занатлије и други, који су у управама банака, да се престављају као банкократи! Е, господо, то је, да не употребим израз Удружења Банака „апсурдно становиште“, проста и јефтина демагогија, која је за велику осуду. Такви људи, који се таквом демагогијом служе, и изазивају код непросвећеног света омразу против банака, заслужују, да им се каже, да не располажу осећајем политичког морала. И није морално тако поступити. Није морално, јер наше банке, и ако малене капиталима, чине огромне услуге нашем пословном свету. Без банака не може сада при овој скупоћи услед пада динара ни један привредник почети какав мало већи посао. Сваки упире очи у банке, а демагози, у које спада Министар Финансија г. Кумануди, боре се против банака, измишљају банкократе, и хоће да их гоне. То је понављам једна неморална појава. Ако г. Кумануди верује, да све зло због његове рђаве финансијске политике долази због банака, молим, нека иде у Албанају, па нека тамо несметано уређује државне финансије, јер тамо нема банака. Банака има у културним државама. А ако жели, да министрује у нашој Краљевини, он мора да престане бити демагог, он мора престати, да прети банкама „Обзнаном“, и да их гони, јер такав поступак не одговара моралу нашега друштва.

Кад сам дакле на збору Народне Банке назвао оне људе, који овако говоре, и раде против банака, а из чисте и јефтине демагогије, да нису морални, имао сам право, јер је то одиста једна неморална појава, која се у интересу нашег друштва и привреде земаљске мора најенергичније сузбијати. Ако се г. Кумануди овим нашао погођен, он мора то и при-

мити, јер у политичкој борби, сваки мора бити спреман, да прима ударце, а нарочито кад су на своме месту. Погрешио је г. Кумануди, што је такво „апсурдно становиште“ заузео, па нека и прими оно, што је тим поводом заслужио.

Реда ради морам, дужношћу позван, изјавити, да је далека помисао била код мене, да г. Куманудија ставим у ред опште неморалних људи у приватним, грађанском животу. Овде је дакле у говору била реч о политичком моралу, и о томе се да говорити и критиковати. Ја сам дакле критиковао политички морал г. Куманудија и ништа више.

Овом приликом, кад је реч о такозваној „банкократији“, коју г. Кумануди мрзи, и хоће да гони обзном, нека ми је допуштено, да објасним и још једну појаву, о којој сам говорио на збору Народне Банке, а којом се нашао г. Кумануди погођен. Ствар је у овоме: Положај г. Куманудија као Министра Финансија често је пута долазио у питање. Тога ради су излазиле notiце у „Демократији“, да се банкократија спрема да га обори. Тако је у том листу Бр. 803 од 12. Марта ове године изашла оваква notiца: „У жутој штампи банкократско-профитерској непрестано се прави штимунг против Министра Финансија г. Куманудија. Већ је јавна тајна, да том кампањом диригује један скрахирани Министар, који ће имати да одговара за своја дела пред парламентом, и један пунонадежни директор банке, који се прославио шверцовањем 2.000.000.- (два милиона) долара“. У Демократији Бр. 801 од 10. Марта ове године изашла је оваква белешка: „Оштре и енергичне мере г. Министра Финансија против банкарских шакала - изазвале су реакцију. Запенушени берзијанци, без разлике партија, конспиришу и бушкарају против њима омрзнутог Министра финансија. Изгледа, да они добијају моралне потпоре и код извесних парламентарца и истакнутијих политичара“. У Демократији Бр. 811 од 22. Марта 1922. публикована је оваква notiца: „И друга потешкоћа у ситуацији - једна жилава потмула борба, коју су водили извесни берзијанци против Министра Финансија г. Куманудија - почела је, да се отклања.“ — Све те бројеве „Демократије“ прилажем.

Судећи по тим notiцама, ја сам стекао импресију, да потичу од г. Куманудија, јер је позната његова жилавост, да се пошто пото одржи на положају Министра без обзира на

то, како иде државним финансијама. Г. Кумануди вели, да их он није писао, и тужи ме због тога. Лепо. Ја коригирам лојално у том правцу свој говор, који сам држао на збору Народне Банке, јер де факто нисам ни мислио, да баш он лично пише, и пушта те notiце. Али молим, да се процени, да ли сам могао и веровати, судећи по тим notiцама, да су оне могле потећи од г. Куманудија, који као најодлучнији противник наше тако зване банкократије хоће и Обзнаном да је гони? Зар ја нисам могао стећи такво уверење по тим notiцама у новинама, кад на пр. „Демократија“ у Бр. 853 од 16 Маја ове године почиње „Политичку смотру“ речима: „Банкарске ајкуле, које су у најтежим часовима наше финансиске кризе пир пировале, почеле су ових дана, да осећају тешку песницу закона“? Зар нисам могао добити импресују, да је ту посреди г. Кумануди, чије су везе са „Демократијом“ као демократе познате? Зар нисам могао стећи такво мишљење, кад је директор „Демократије“ и сарадник Београдског дневника — био чиновник Министарства Финансија г. Др. Радоје М. Јовановић, коме је на челу стајао г. Кумануди као Министар?

У осталом од куда код г. Куманудија та осетљивост по томе питању? Зар је женантно писати у „Демократији“ или Београдском Дневнику? Зар је то увреда?

Notице, које су изашле у Демократији и у Београдском Дневнику видим, да нису биле непријатне г. Куманудију, јер да је то био случај, он би предузео мере, да се више не појављују, или би се од тога оградио. То међутим није учињено од његове стране.

Све то иде у прилог, да је сваки, па и ја, могао по тим писменим фактима стећи уверање, да те notiце, ако их баш г. Кумануди није писао, имају везе с њим, и претпоставити чак, да и од њега потичу. Ово у толико пре, што је познато, да он мрзи банкократију, и да хоће обзнаном да је гони. Па када је на збору Народне Банке још потекао од њега, како је то г. Вајферт рекао, ненадлежан, незаконити захтев уперен против банкарског реда, онда под тим целокупним утиском, под том увредом, која се и мени као директору банке наносила, ја сам такав поступак и назвао срамним, критикујући г. Куманудија.

III

На збору Народне Банка рекао сам између осталог, да се г. Кумануди прославио својим незнањем и неспособношћу, и да је упропастио наше трговце, земљу и наш динар. То је био резиме свега онога, што знам не само ја, већ и цела јавност, која се није устручавала, да то пише и пре, но што сам ја рекао. То је израз посматрања и констатација појединих чињеница, које су се појавиле са негативним резултатом за време министровања и рада г. Куманудија. То је у ствари изведени закључак критике рада г. Куманудија. Да би одиста доказао и утврдио, да се само такав закључак може извести, нека ми је допуштено, да изнесем податке, којима располажем.

1., Упропашћен динар.

Када је г. Кумануди дошао за Министра Финансија, а то је било по указу од 27. јануара 1921. год. оштампаном у Службеним Новинама 29. јануара 1921. год. Бр. 20. који прилажем, Министарство Финансија је дуговало Народној Банци Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца на дан 31. јануара 1921. год. Дин. 3,383,291.955.21 рачунајући ту и дуг државни за размену круна у динаре и по рачуну размене. На дан 8. Јуна 1922. год., дакле три дана пред збор Народне Банке, на коме сам говорао, Министарство Финансија је дуговало укупно по разним рачунима Народној Банци Дин. 4,498.257.590.12. Прилажем Службене Новине Бр. 38 од 19. Фебруара 1921. и Бр. 130 од 16. Јуна 1922. год., у којима су извештаји Народне Банке. Значи, да је се г. Кумануди задуживао постепено код Народне Банке са Дин. 1,114.965.634.91. Такав његов поступак је био кобан по вредност динара, јер задужујући се тако, Народна Банка је пуштала у оптицај све већи контингент новчаница. Дакле наступила је инфлација, која је веома ослабила вредност динару. То је опште правило свуда. Где год се штампају новчанице без подлоге и без потребе народне привреде, и стално пуштају у оптицај, вредност њихова мора бити све мања.

Када сам у својим чланцима, оштампаним у „Правди“ Бр. 252, 253, 255 од 15., 16. и 18. Септембра 1921. год. које при-

лажем, указао на овакав штетан рад по земљу и народ, јер је г. Кумануди на конференцији у Трговачкој Комори рекао, да ће морати и даље рачунети на Народну Банку т. ј. задуживати се и даље, онда је г. Кумануди оштампао у „Правди“ Бр. 254 од 17. Септембра 1921. год., који прилажем, службено саопштење Министарства, у коме је изнео ово: „Не видим, на који би начин држава дошла до потребних сума, него да се опет обрати Народној Банци, бар у границама, у којима је до сада могла да се креће. Ми још дакле морамо за извесно време служити се тим кредитом, који је одобрен од Народне Банке за покриће наших расхода“.

На то сам му између осталог одговорио у „Правди“ Бр. 255 од 18. Септембра 1921. год.: „Овакво признање није ни најмање похвално. Рачунати само на задужење код Народне Банке, и пуштати тиме већи прилив новчаница у оптицај, доказ је, да је видокруг финансијски веома скупчен. Таквим радом неће се моћи динар поправити“.

На овакав штетан рад г. Куманудија није ништа утицала ни резолуција конгреса демократске странке, оштампана у приложеној „Демократији“ у Бр. 706 од 3. Септембра 1921. год., која гласи: тч. д.: „постарати се, да се постепено почне враћати дуг Народној Банци, пошто је, због инфлације новчаница, тај дуг један од главних узрока депрецијације динара“.

Такав рад г. Куманудија врло је лепо критиковао г. Др. Воја Вељковић, народни посланик, указујући, да повећани контингент новчаница утиче штетно на вредност динара, у свом говору о буџету, који је оштампан у „Демократији“ Бр. 909 од 25. Јуна 1922. г., који прилажем. Г. Др. Вељковић вели: „Данас динар нема свога покрића у Народној Банци, нема га у довољној мери. Метална подлога и пословне менице, које служе као покриће динару, износе само један мали проценат од целокупне новчаничне циркулације. Главни део новчаничне циркулације постао је путем државних зајмова код Народне Банке, држава није дала као подлогу за те зајмова ни метални пословне менице, него је дала своје бонове. Главни део динарског покрића састоји се данас, дакле, у државним боновима, и отуда та веза између вредности динара и државног кредита. У колико су бонови добри, у колико ће држава бити у стању, да их исплати, у толико ће кредита и вредности

имати и динар. Ако се држава непрекидно задужује, и повећава новчаничну циркулацију, ти повећани дугови и та повећана новчанична циркулација утицаће и на државни кредит и на вредност динара.“

Г. Др. Велизар Јанковић, народни посланик, у свом говору о буџету, оштапаном у приложеној „Самоуправи“ Бр. 154 од 16. Јула 1922. год. вели:“ Курс нашег националног новца такав је, да он сваког дана, из дана у дан, пада и представља непрекидну и сталну дегринголаду. Међутим данашњи Министар Финансија (г. Кумануди) наследио је од својих претходника: мена и пок. Косте Стојановића курс нашега новца у односу према франку (ефективном) 220 односно 120 за 100 франака, а данас је наш курс; 700 динара за 100 франака.“

Г. Др. Славко Шећеров, народни посланик, вели у Трговинском Гласнику, који прилажем. Бр. 191 од 26. Августа 1922. год. а у чланку „Зашто Динар пада“ ово: „што тај процес инфлације није до сада престао; по финансијском закону од 1922./23. држава има права, да дигне код Народне Банке 500 милиона бонова, истина с тим, да их врати, али ко год зна нашу финансијску администрацију, може с правом посумњати, да ће ово бити извршено.“ Г. Кумануди је одиста и покушао, да узме нов зајам од Народне Банке у неколико стотина милиона динара, што би изазвало нову инфлацију, нов пад динара. Али благодарјећи Управном Одбору Народне Банке он је одбијен.

Факат је, да је г. Кумануди својом рђавом финансијском политиком, задужујући се код Народне Банке, проузроковао инфлацију, и упропастио вредност динара. За то поред горе наведеног служи и овај податак, који се види из приложеног уверења Београдске Берзе Б. Бр. 531 од 3. Августа 1922. год.: На дан 28. Јануара 1921. год. (а г. Кумануди је постао Министар 27. Јануара те године, као што се види из приложених Службених Новина Бр. 20. од 29. Јануара 1921. год.) девиза Париз коштала је Дин. 260.—, а на дан 10. Јуна 1922. год. (дан раније пре збора Народне Банке) коштала је Дин. 610.—. Значи скупља за 350 динара од 100 франц. франака на штету динара!

Тако ослабљен и упропашћен динар морао је показати

своје кобно упропашћујуће дејство на трговину, на потрошаче, на целу земљу. Сви ми од тога патимо.

2., Упропашћена извозна и увозна трговина.

Г. Кумануди, који је одбио да прими портфељ Министарства Трговине и Индустрије, и примио Министарства Финансија, латио се туђих послова. На име узео је на себе и послове Министарства Трговине. Он је примио старање о извозној и увозној трговини, о трговини девизама и валутама, о берзи, ма да се о трговини према приложеној уредби, која је закон, има да стара Министарство Трговине и Индустрије. Па када је тако, онда он мора и одговарати за такав свој рад. У питању је овде резултат трговинског биланса, који нам је пасиван. Кад се дакле увози више, но што са извози, онда нам ни Финансије државне не могу бити у реду, онда и динар мора да слаби.

Да се одиста Министарство Финансија латило тих туђих послова, прилажем Бр. 106 од 13. Маја 1922. Трговинског Гласника, у коме се у чланку „Наш извоз“ вели: „Наша извозна трговина налази се и данас у врло тешком положају. Експерименти, који су чињени за време од нашега ослобођења и уједињења, чине се и даље, да се с правом може рећи, то није више експериментисање, већ је неодређеност, пометеност. Министарство Трговине и Индустрије, и ако је по своме уређењу и закону позвано, да се о извозној трговини стара, не врши тај свој задатак. Њему су одузети и други послови, као старања о увозној трговини, берзама, трговини девизама и валутама, и све је то уступљено Министарству Финансија, да се с основом може поставити питање, па чиме се занима Министарство Трговине“. „Министарство Финансија, које није стигло, да своје основне послове бар колико толико уреди, приграбило је и послове другог Министарства. Узело је на себе старање о нашој свеколикој трговини увозној и извозној, па је отишло и даље, да оно уређује и плаћања наших трговаца.“

У приложеном извештају „Извозне Банке“ за 1921. годину на стр. 6. каже се: „О извозној трговини треба да води главно старање Министарство Трговине и Индустрије, међутим

је то старање пребачено на Министарство Финансија, које никада не може стручњачки показивати онај интерес и значај за извозну трговину, како ова првокласно изискује за добро целе замље.

Трговински Гласник у Бр. 82 од 12 Априла 1922. године у чланку „Забрана извоза животних намирница“ овако говори о томе, ко какав посао ради: „Министарство Трговине, које је, чини нам се најпозваније, да се бави регулисавањем унутрашње и спољне трговине, држи се и овом питању посве пасивно. Оно поставља неке трговачке агенте у иностранству; води овда-онда неке трговачке преговоре (који се обично и заврше на преговарању без дефинитивног решења) — али се о свима другим питањима из трговинске политике ово Министарство врло мало стара.“

„Много је активније у овом погледу Министарство Финансија. Оно нам је дало нову царинску тарифу; доноси забрану увоза луксузне робе; регулише трговину са девизама и валутама и т. д.“

Примајући на себе старање о трговини г. Кумануди је и ту показао своје систематско експериментисање, које је резултирало негативно, а што је нарочито с обзиром на извозну трговину показало свој рефлекс на пад динара.

Извозна Банка у своме извештају о раду у 1921. год., који је приложен, овако се изражава: „Извозна трговина у прошлој години није се кретела нормално. Наслеђене сметње из претпрошле године нису биле уклоњене, а пред почетак извозне јесење кампање и у току саме кампање, учињен је и поремећај, без кога је могло бити. Министарство Финансија је објавило било, да ће мењати извозну тарифу, и оно је измену и учинило, само је то трајало дуго времена, да извозници, који су купили робу, и спремили за извоз, нису могли извозити, очекујући да виде, какве ће бити извозне царинске стопе. Сем тога, када је извозна тарифа донета, Министарство Финансија је донело и уредбу о ограничењу трговине девизама и валутама, која је имала везе са извозом. Па, како у уредби нису била рашчишћена сва питања, које се тичу извоза, требало је, да прође извесно време, док и то није било регулисано. Тако је прошло скоро два месеца, а извоз цереалија а и других артикала није вршен никако, или је

чињен у незнатној мери. За то време земља није могла доћи до здравих девиза, како се очекивало пред јесен, што је имало утицаја на пад динара, а сем тога и пловни парк није био запослен. — „На место да се извозна трговина пусти потпуно слободна од извозних царина, и без икаква ограничења, и нова уредба о извозној трговини предвиђа, да сваки извозник уступи држави 30% од добивених страних девиза од извоза“. — „Извозна трговина као и свака друга трговина захтева стабилност вредности нашег динара, међутим тога није било ни прошле године, јер није никакво радикално средство употребљено за поправљање и стабилизирање курса нашег националног новца“.

Г. Миливоје Костић у приложеном Трговачком Гласнику Бр. 180 од 10 Августа 1921. год. у чланку „За поправку динара“ вели између осталог: „Нигде се у свету толико мало не цени функција извозног трговца, коју он врши у економском и финансијском животу своје државе, као што је то случај код нас“.... „Извозник се мора једном речју речено, пробијати кроз Сцилу и Харибду, да би нешто домаћих производа избацио у свет и отуда донео новаца“....

Приложени Трговински Гласник Бр. 130. од 13. Јуна 1922. г. вели у чланку „Наш извоз“: „Без икаквог ближег обавештења о потреби наша влада затражила је пре извесног времена, и добила од Народне Скупштине закон, по којем може заводити извозне забране. У закону је истина речено, да влада мора добити одобрење Народне Скупштине за такву једну меру. Али није речено и то, кад се мора добити такво одобрење. И тако је владама остављено на вољу, да траже одобрење, кад буду хтеле, дакле може се тражити и накнадно одобрење. То се никако није смело дозволити у нашој земљи, где Министри некажњено врше посведневно најразноврсније експерименте по свима пословима извозне и и увозне трговине, па и такве, који су се већ више пута показивали као штетни и илузорни“...

Дакле што се тиче извозне трговине г. Кумануди је учинио ове грешке:

а., што је мењао извозну тарифу пред јесењом кампањом и у самој кампањи прошле године, јер се висина из-

возне царинске стопе мора узети у рачун, при одређивању цена, које извозници треба да плаћају произвођачима;

б., што је остао при извозним царинама, које отежавају извоз, и што је завео прохибитивне извозне царине;

в., што је забрањен извоз овса, а свака забрана извоза рђаво дејствује на продукцију у земљи. Који се артикал више мање стално забрањује за извоз, тај се и не сеје; смањује се дакле продукција.

г., што је предвиђено у уредби, да сваки извозник мора дати држави 30% од добивених девиза од извоза. Од какве је то штете по извознике цитираћу овај пасус из мога чланка у приложеној „Правди“ Бр. 256 од 19. Септембра 1921. год.: „Завођење ограничења трговине девизама на начин, како је то објављено, преставља огромну опасност по извозну трговину. Ако сваки извозник за своју извезену робу буде морао добивене стране девизе предавати држави односно Народној Банци, то значи да се предаје на милост и немилост државе, пошто ће продавати те девизе, јер ће тенденција државе бити да обара вредност страних девиза. Извозници ће бити услед тога у неизвесности, јер не знају, шта ће добити за своје девизе. То ће пак дејствовати, да се извоз умањи, или не врши. А шта ћемо онда? Одакле ћемо добављати стране девизе? Пошто ће онда бити динар? Зар се таквом несрећном методом не иде на то, да нам динар буде, што и аустријска круна? Зар се тако лечи динар? Зар од таквог наопаког рада очекивати поправку динара? Ми савршено не разумемо овакву идеју Министарства Финансија, која је некада била у пракси, и показала се штетна. Нама изгледа, да већа пометеност влада у том Министарству, него ли игде. На место да прими к знању изнете узроке паду динара, и начин, како да се поправи, па да одмах приступи тим мерама, оно избегава то. Оно се лађа нечега, што никакве веза нема са снажењем динара. Оно хоће да омете извозну трговину, коју треба свим средствима фаворизирати. Да је било хладног реалног посматрања и расуђивања у Министарству Финансија, извозна тарифа не би требало да постоји, већ, да се пусти слободан извоз свега, што производимо, без икакве царине, и да се ставе сва саобраћајна средства на расположење извозу, колико му је то потребно. Сем тога и сваке друге олакшице требало би да се

чине извозу. Од извоза зависи и продукција у земљи. Спречава ли се извоз то, показује рефлекс на умањивање производње. Министарство Финансија на против задржава извозне царинске стопе, и ево намераваним одузимањем страних девиза од извозника, хоће да извозну трговину доведе у положај, да се смањи, или да се онемогући рад. И зашто све то? Зар тиме да се снажи динар? Ми скрећемо пажњу Краљевској Влади, да не допусти више експериментисања, која не воде добру. Доста је тога било.“

Г. Др. Милан Стојадиновић у својој књизи „Наше валутне невоље“ у чланку „Интервенције на берзи“, у коме говори о штетности интервенције државе на берзи фиктивним курсевима, на страни 50 вели: „Тај начин интервенције на берзи штетан је затим за извозну трговину. Ово нарочито вреди у времену, када су извозници дужни, да било цео износ, било један део од добивених девиза за продату робу у иностранству, морају уступити држави по берзанском курсу. Како се пак овај систем одузимања од извозника код нас, са малим изузетком, стално практиковао последње две године, то је интервенција на берзи са утврђивањем фиктивних, ниских курсева, осетно погађала извознике. То је просто био један нов намет или порез на извозну трговину. коју место да у интересу валуте помажемо, ми је још више стежемо.“

д., што је тражењем обезбеђења стране валуте за продају извесних артикала у иностранству званично оквалификован наш динар као нездрав, и натерани извозници, да се без своје воље морају коцкати на курсу. За сваког извозника је најбоље, да кад купи робу у земљи за динаре, прода исту у иностранству за динаре.

ђ., што је услед не предузимања потребних радикалних мера за снажење динара и својом повременим интервенцијом на берзи фиктивним курсевима, створио несталност вредности динара, да су извозници били услед тога принуђени, да губе веома много. Сталност динара тражи трговина; а то јој г. Кумануди није дао.

У своме чланку „Извоз цереалија и скупоба“ у приложеној „Правди“ Бр. 221 од 15. Августа 1922. год. рекао сам: „На конференцији трговаца извозника, која је била 11. о. м. у Министарству Трговине, о свему овоме је било речи, и умо-

љен је преставник Министарства Трговине, да упозна Министарство Финансија, како се просто упропашћује извозна трговина због несталне вредности динара, и због безуспешних и излишних експеримената о регулисању трговине девизама и валутама, на место да се предузимају радикалне мере за стабилизацију и поправку динара.“ За ово су сведоци: г. г. Милан Радосављевић и Душан Пантић, инспектори Министарства Трговине и Индустрије, Стева Карамата, директор Подуновског Трговачког Друштва, и Миливоје Костић, извозник из Београда.

е., Што је услед напред наведених тешкоћа отежао царинску манипулацију при извозу.

Ни увозна трговина није била у добром положују. На против политика, коју је водио г. Кумануди била је таква, да су увозници имали штета осетних, неки су и преполовили капитале, а неки их изгубили,

У погледу увозне трговине грешке су г. Кумадија у овоме:

а., што је било објављено, да ће се увозна тарифа мењати, односно повећати увозне царинске стопе, па се наш трговачки свет преварио, и повукао робе више, но што би иначе учинио, пре донашања измена у општој царинској тарифи. Роба није била плаћена, и продавана је, а динар је све више падао. Штета очигледна по трговце. Тај се посао ради увек у тајности, а не објовљује се, да ће се радити. О овоме сам писао и у приложеној „Правди“ Бр. 252 од 15. Септ. 1921. године у чланку „Наш динар“. О томе се говори и у приложеном извештају Извозне Банке о раду о 1921. год. на страни 6.

б., што је забранио увоз луксузне робе, па потом опет допустио увоз. Значи лутање.

в., што је уредбом о регулисању трговине дивизама и валутама отежао куповину девиза, потребних увозницима, и тиме у даним моментима нанесена је штета трговцима.

г., што никаква радикална средства није употребио за стабилизацију динара, а кад тога нема, онда је трговина у неизвесности, излаже се евентуалним штетама и огромним губитцима. Стални тако рећи пад динара одиста упропашћује оне, који су робу купили на кредит, па је продали, а нису

платили у иностранству. Фиктивни пак курсеви, које је Министарство стварало, само је повећало пометњу у трговини.

д., што је својом радом на закључењу зајма у Лондону дао маха трговцима и извозницима, да извесно време мисле, да ће се тај зајам закључити, па се нису покривали дивизама, а динар стално падао, све више, и тако се изложили штетама. Од зајма није било ништа.

ђ., што је својим радом на одлагању приватних плаћања у иностранству довео трговце увознике у положај, да верују, да неће морати плаћати за извесно време своје дугове у иностранству, па се нису ни покривали, што је испало на њихову штету, јер је динар стално падао. Тај је пак пројекат закона одлагања плаћања пропао.

е., што граница није обезбеђена, већ се врши кријумчарење на штету солидних исправних трговаца. У приложеном Трговинском Гласнику Бр. 106 од 13. Маја 1922. године у чланку „Наш извоз“ налази се овај пасус: „Још пред крај претпрошле и почетком прошле године увозно кријумчарење је било у пуном јеку, јер је на пр. тада увезено преко Марибора, како смо сазнали 15.000 вагона разне робе за Загреб и Љубљану. Од тога је оцарињено само 8.000 вагона, а 7.000 вагона је прекријумчарено, што преставља једну штету за државну касу по нашем уверењу до 200 милиона динара, а за шта нико не одговара“.

Г. Кумануди, кад је узео на себе старање и о увозној трговини, требало је, да нађе споразум са увозницима, те да не повлаче робе више, но што треба, а најмање пак оне робе, која није неопходна. На тај начин да се увоз смањи, како би нам трговачки биланс испао бољи. Но, он је оставио то питање отворено са једним изузетком, да је, као што поменисмо, забранио моментално увоз луксузне робе, па опет повукао ту забрану.

Трговински Гласник у Бр. 15. од 20. Јануара 1922. год., који се прилаже, штампао је под насловом „Одлагање поратних трговачких плаћања“ веома интересантну преставку Београдске Трговачке Коморе, која је упућена председнику Министарског Савета, а којом се јасно наглашава престојеће упропашћивање трговине. Да наведемо ове пасусе: „Услед непрестаног пада курса нашег динара, наш трговачки свет,

нарочито у старим границама, доведен је у најмучнију, ујраво безизлану финансијску ситуацију, те је сасвим разумљива бојазан наших трговаца, да не наступи катастрофа...“ „Као што је и Вама, Господине Председниче, познато, дотична господа Министри су и предузимали кораке у томе правцу, да се из тешке финансијске кризе изађе без потреса у нашој целокупној трговини.....“ Даље вели:„пошто последице финансијске катастрофе која је већ на помолу, неће осетити само трговачки staleж, него ће оне силно дејствовати на погоршање курса нашег динара, што ће изазвати огромни дефицит у државном буџету....“ За тим јасно наглашава„те они и имају да поднесу одговорност за финансијску катастрофу, која је питање кратког времена“. Тражећи, да се поратна трговачка плаћања у иностранству одложе за једно одређено време, Трговачка Комора вели: „Али се Трговачка Комора ипак још једном на ово питање враћа под неодољивим притиском трговачких корпорација и трговаца, од којих се већина налази у очајној ситуацији, али Комора уједно изјављује, да је ово њезин последњи корак, који би се требао могао и морао учинити.....“ Говорећи о нашим трговцима, који су у рату страдали, вели: „И тек што је почео да се опоравља својим старим кредитом, дошао је неочекиван и страховити пад курса нашег динара, без њихове кривице, и преиш да му однесе не само мучно сачењену имовину његову, него да му упрочиши и кредит, а што значи, да га доведе до шопалне проиши“.

Кад Трговачка Комора овако очајно говори, и кад износи тако страховито стање по трговину и земљу, онда сваки мора да буде убеђен у тачност тога. Сваки мора да стекне уверење, да је трговина упропашћена, а са тим и земља.

Трговачка Комора у Београду изјавила је у Трговинском Гласнику од 3. дец. 1922. год. бр. 275 и ово:

„тч. 5 Пленарна Седница Трговачке Коморе чини апел на све меродавне кругове, да се учини крај овим привредно-финансиским експериментисањима, која су створила општу корупцију и **упропастила извозну и увозну трговину и трговачки кредит**. Тражи да се та крупна привредна и финансиска питања само законом уреде“.

Прилажем тај број Тргов. Гласника.

„Радикал“ у бр. 268 од 8. IX. 1922. вели у чланку „Још један подвиг г. Куманудија“: „Не само да је г. Кумануди угушио рад банака, већ је сву трговину ујројасио у земљи и на страни, дискредитовао и нас и себе, и довео наше финансије до најгорег стања.“

Тако је изашло, да целокупан рад г. Куманудија на извозној и увозној трговини испадне негативан, што се види из трговачког биланса. А кад је трговачки биланс поред економског пасиван, онда динар мора да пада. Неуспех Куманудијев, штета по земљу.

3. Скупоћа упропашћује народ, земљу.

Пад динара, који је извођен стално, јер нису предузимане радикалне мере за његово снажење и стабилизирање, изазвао је сталну скупоћу. У колико је динар падао, у толико је скупоћа расла. И како предстоји и даљи пад динара, ако се за његов спас не предузму права средства, то имамо очекивати и даље све већу скупоћу. То очајно стање погађа све потрошаче, целу земљу, јер се сви упропашћују. Трговински Гласник у бр. 207 од 10. септ. 1921. год., који је приложен, говори у чланку „Ко поскупљава робу“ овако: „О неуредном саобраћају, о оскудици у вагонима, пловним објектима, о корупцији и саботирању службе извесног дела саобраћајних органа, о тешкој нашој валутној ситуацији, о честим забранама и ограничењима извоза и увоза, о честим изменама и допунама царинских и транспортних тарифа и о скроз неправилном разрезу пореза трговцима у опште — писано је врло много у нашој домаћој штампи, па ће се писати и даље, докле се те недаће потпуно не отклоне, јер су оне главни узроци беспримерној, па и једва сношљивој скупоћи свеколике робе, а нарочито оне, која је потребна најширим слојевима народа“. Све ово одиста дејствује, да се скупоћа појављује у свој својој опасности. Али је главни разлог скупоћи пад динара. Трговински Гласник у бр. 10 од 14. јануара 1922. год., који се прилаже, говорећи о сузбијању скупоће, вели: „Испитујући узроке скупоће лако је увидети, да главни узрок лежи у рђавој валути“. „И ако се жели сузбијање скупоће, онда се мора у првом реду отклонити овај узрок, мора се дакле поправити динар“.

Г. Д-р Милан Стојадиновић, у својој књизи „Наше валутне невоље“ у предговору другом издању вели: „Стање данас почиње да бива очајно; у првом реду за наше трговце-увознике, који имају неплаћених дуговања у иностранству. Ако се ова ситуација још мало продужи, онда ће валутна криза постепено хватати све шире кругове. Нагло поскупљивање намирница, покрети за повећањем плата и надница, и све невоље и незгоде, које отуда проистичу — биће неминовна последица“.

Скупоћа погађа све слојеве нашега друштва, али понајвише државне чиновнике. Трговински Гласник у Бр. 69 од 26. Марта 1922. год., који је приложен, доноси чланак г. Др. Милана Недељковића, под насловом „Чиновници и Скупоћа“, у коме се између осталог вели: „Држава је покушала, да њихово стање с времена на време поправља повећањем додатака на скупоћу, али је скупоћа увек брже расла но додаци. А можда је баш расла и нешто под утицајем ових додатака, јер да би их могла плаћати, држава је морала прошлих година прибећи непрекидном штампању нових новчаница, а упоредо са инфлацијом, са скакањем ажије, скакале су непрекидно и цене намирницама, Оне би због саме инфлације морале скакати чак и да није било других економских разлога скупоће.“

Скупоћа као резултат упропашћеног динара, упропшћује народ. земљу. И за то има носити пуну одговорност г. Кумануди.

IV

Прослављен незнањем и неспособношћу.

Тај сам израз употребио за г. Куманудија, критикујући његов рад, али видим, да сам погрешно. Да сам те речи узео у суперлативу, и онда би било мало, да се окарактерише његово огромно незнање и неспособност. Остајући при том, да сам поменути израз употребио, а што не преставља никакву увреду, нека ми је допуштено, да изнесем податке, из којих ће свако стећи исто тако уверење о г. Куманудију, које и ја имам.

Напред сам изнео документа, из којих се види, да је

г. Кумануди, вечитим задуживањем код Народне Банке проузроковао инфлацију, која је упропастила динар. Исто тако сма изнео, и утврдио, како је својом рђавом политиком нанео штете и упропастио извозну и увозну трговину. Најзад сам напред изложио, да је упропашћени динар проузроковао енормну скупоћу, која дави наш народ, упропашћује замљу. Све сам ја то покрепио подацима.

Сада ћу изнети нове податке о рђавој политици г. Куманудија, која је резултат његове неспособности и незнања,

1., Г. Кумануди је направио један унутрашњи зајам од 500.000.000.— динара. То је била погрешка Преставници свих већих банака из целе земље, на које је г. Кумануди апеловао, да гарантују овај зајам, дали су му савет, да не зајми од народа, већ да узме од народа путем повећаног пореза, који би оптерећио сразмерно — прогресивно све грађане па и сељака. Ако то неће, нека направи спољни инвестициони зајам, па половину тога зајма нека употреби за инвестиције, а половину нека употреби на враћање дуга Народној Банци, како би се смањио број новчаница, који је у оптицају, и тиме да се подигне вредност динару. Г. Кумануди није пристао на то. И у томе је његова погрешка. Унутрашњи зајам није цео уписала публика, и тиме је поколебан кредит наше државе у иностранству, јер се документовало, да народ нема вере у државне финансије. Сем тога држава мора плаћати на тај зајам 7% интереса и амортизацију, а могла је без тога проћи, да је путем повећаног пореза узела од народа потребан новац. Најзад, избегавајући, да прави тада спољни зајам, како му је предлагано, можда и за то, што га он лично не би могао издејствовати, г. Кумануди је тиме оставио стање континента новчаница у оптицају такво, да нам се светило и свети на ниској вредности динара, која изазива страховиту скупоћу, коју сви осећамо, а што разорно утиче на трговину и привреду земаљску.

2., Кумануди је ипак приступио преговорима за спољни зајам, очекујући прво, да се упише унутрашњи зајам, како би пред страни свет изашао поуздан, да сам наш народ има вере у државне финансије, и да даје држави зајам са релативно ниском стопом 7% ал пари. Тако је веровао, да ће пре доћи и до што повољнијег спољног зајма. Таква му је политика била погрешна. Унутрашњи зајам није успео. А г. Кумануди

није успео такође, да закључи зајам у Енглеској. У осталом он је желео спољни зајам, али само инвестициони, а не да од њега издваја половину, и да се одужи Народној Банци, те да се смањи број новчаница у циркулацији, и ојача динар. То се види из службеног саопштења Министарства Финансија оштампаног у „Правди“ Бр. 254 од 17. Септембра 1921. год., који прилажем. Оно гласи: „Чињени су кораци и има вероватноће за један инвестициони зајам за подизање главне пруге, која би пролазила кроз средину наше земље, и везивала је с морем, да би се могао добити“ Његова политика дакле није ишла за снажењем динара. Наш пак трговачки свет се заваравао остварењем зајма, па се није ни покривао благовремено, и резултат је тога био, да се морало радити на мораторијуму приватних дугова у иностранству, о чему ћемо даље говорити, а што преставља зло стање трговине.

3., Доследан својој погрешној политици вечитога задуживања код Народне Банке, код народа (унутрашњи зајам), пропалог покушаја само инвестиционог зајма у Енглеској, г. Кумануди је најзад примио већ припремљени терен за закључивање зајма у Америци. Тај је зајам тежак. У његово потпуно остварење не верујем. А за неостварење даљих рата има поверилачка група банака довољно могућности. Публика је, како сам извештен, само један део тога зајма уписала, а остатак платила поверилачка група банака. Од тога зајма не очекује се стална поправка динара. Продајући новац од зајма на берзи Министарство Финансија ће моментално задржати даљи пад динара, и повећати вредност његову ефемерно. После тога динар има опет ићи својим ненормалним током, губити своју вредност. У Трговинском Гласнику Бр. 137 од 22. Августа 1922. год. који прилажем, ја сам у чланку „Зашто динар пада“ изнео, да од овога зајма из Америке не треба очекивати сталну поправку динара. Само од онога спољнег зајма у чистом износу од сто милиона долара са првокласном групом банака, може се очекивати поправка, снажење и стабилизација динара, када би се половина употребила за инвестиције, а друга половина, као што напред рекох, да се употреби на враћење дуга Народној Банци. Г. Кумануди дакле овим зајмом не може ништа учинити, да се динар стално опорави и стабилизира, а то значи, да ће садашња тешка и очајна

ситуација, у којој се налази наша трговина и привреда — бити продужена. Скупоћа неће престати. Г. Др. М. Недељковић, професор Универзитета, у свом чланку „Зашто динар пада“ у Трговинском Гласнику Бр. 181 од 13. Августа 1922. год., који прилажем, вели: „Изгледа међутим, да смо ми са доста наивности, очекивали већ сутрадан по изгласавању зајма и буџета нагло свеопште побољшање динара и код нас и на страни; и кад сутра дан то побољшање није наступило, онда смо наједном пали у очајање и збуњеност. . . .“ *

4., Г. Кумануди је бежао од великог непосредног пореза, правичног и прогресивног, који би оптеретио све наше грађане, па и сељака. И то му је катастрофална погрешка. Ми смо водили рат, и имамо да га платимо. Има да га плати цео народ порезом и то непосредном. Тај порез треба да буде толико висок, да послужи за покриће редовних буџетских издатака, и да има вишка, који ће се давати Народној Банци за отплату државног дуга, те да се смањи број новчаница у циркулацији, и тиме динар да се оснажи. У своме чланку „Зашто динар пада“ у Трговинском Гласнику Бр. 187 од 22. Августа 1922. год. који је приложен, с правом сам рекао: „Минимални порез, који сељак плаћа, преставља неозбиљност, да то сам сељак исмејава, и то га деморалише.“ Г. Кумануди није никада покушао, да изађе пред клубове и Народну Скупштину, мушки одважно, и да тражи завођење тако великог непосредног пореза, и да од непријема таквог предлога извуче консеквенце. Не. Он је и ако осећао да такав порез треба ударити, лавирао. У њему је био дух демагога. Он је предлагао три пута већи порез на земљиште, а то је бескрајно мало, да се може рећи неозбиљно, и то је одбијено, а он од тога није извукао консеквенце. Он је намеравао, да удари прирез на земљишта, па и то је пропало, јер је престављало ситну ствар, кад је у питању буџет од неколико милијарди. И од тога није правио питање свога опстанка. Према томе он није имао снаге и енергије, да питање о великом непосредном порезу, који би донео држави бар милијарду више при-

* Кад сам овако писао у 1922. години имао сам право. Време је показало, као и невештина продаје долара, да је динар био само кратко време оснажен, да после опет падне. Ни прва рата зајма није остварена!

хода, но сада, реши. И то се свети буџету државном, и показује своје штетно дејство на вредност динара. У Политици Бр. 5139 од 15. Августа 1922. год. у чланку „Разорна демагогија“, вели се: „У времену кад сељак у пошалици тражи, да му келнер донесе један „порез“ литар вина, који кошта 12 динара, колико му и порез износи, у Скупштини се чују демагошке изјаве, да сељак стоји данас горе, но пре рата“ „Министар Финансија је капитулирао пред демагогијом посланичких клубова чак и у питању порезивања ракије.“

5) Док је избегавао решити питање о непосредном порезу, како ваља, и како то потреба изискује, дотле је г. Кумануди заводио посредне порезе, повећавао стопе, и тиме проузроковао још јачу диференцију у погледу плаћања држави од стране разних сталежа. Такви су порези махом неправични, они погађају у даним моментима и често пута сиромашније класе више, но богатије. Али г. Кумануди је то чинио с тога, што држава има потребе за приходима, а у непосредни порез велики, није имао моћи и енергије да улази. Као што се види, то је његова погрешна политика.

6) После дугога времена, ми смо добили ове године буџет. Тај буџет, како то рече у Народној Скупштини г. Д-р Велизар Јанковић, народни посланик, у своме говору оштампаном у приложеној „Самоуправи“ бр. 154 од 16. јула 1922. год. радио је не Министар Финансија г. Кумануди, већ финансијски одбор. Али то није ништа сметало, да г. Кумануди остане на свом положају. Њему није сметало ни то, кад г. Д-р Велизар Јанковић у поменутом свом говору вели: „Ја нећу ни покушавати овде, да доказујем, какавак је ред управо неред у финансијском газдинству, него ћу упутити г.г. народне посланике, да прочитају извештај финансијског одбора. Тај извештај финансијског одбора звони као велика и тешка оптужба његова против целокупне финансијске политике г. Министра. А тај извештај писали су партијски пријатељи г. Министра Финансија.“ Не, г. Кумануди нема онај осећај политички, да повуче консеквенце, кад га оптужује финансијски одбор и његови партијски пријатељи. Буџет, за који ипак мора носити одговорност г. Кумануди, не даје наде, да ће бити изведен, како је предвиђен. Г. Д-р Воја Вељковић, народни посланик, председник финансијског одбора у своме говору,

оштампаном у приложеној „Демократији“ бр. 909 од 25. јула 1922. год. вели: „Господо, многи су приговарали оваквом саставу буџета. Многи нису њиме задовољни. Ми вам можемо одмах казати, да нисмо ни ми задовољни“... па ко је задовољан? Једино ваљда г. Кумануди само да остане и даље Министар. „Недељни Гласник“ у бр. 30 од 20 августа 1922. год. који прилажем, а у коме су лични пријатељи г. Куманудија, вели у чланку „Буџет“: „На једној од прошлих седница Министар Војни је тражио сто милиона динара за исхрану војске, јер сума, која је одобрена буџетом на ту сврху није довољна. Министар Војни је дао разлог за то тражење: скупоћу. То може да буде потпуно тачно; али ако извршење буџета буде зависило од промене у ценама, и ако се сва акција владе против скупоће буде састојала у накнадним кредитима, онда вотиран буџет неће бити закон, него само један нетачан нацрт државних прихода“. „Први буџет Југославије показује са колико се неозбиљности води државно газдинство, и изазива неоспорно још већу кризу у нашем економском животу“. Кад дакле лични и партијски пријатељи г. Куманудија веле, да постоји сада криза у нашем економском животу, и да ће она неоспорно бити већа, због неозбиљности вођења државног газдинства, ја мислим да о буџету не треба више ништа да кажем. Па ипак да додам још коју реч. Г. Кумануди је био поднео буџет финансијском одбору, пре но што је био прошао кроз владу. Сем тога изјавио је, да ће се тај поднети нацрт буџета редуцирати. Најзад оставио је појединим Министрима, да се они носе са финансијским одбором, и евентуално да падају, на место он да прима на себе као Министар Финансија одговорност за цео буџет, и он поглавито да ради са финансијским одбором. За предњи поступак г. Куманудија, пређашњег професора Правног Факултета, рекао је један кафеџија народни посланик, да је непознат у буџетском праву.

7) Главни, да не кажем искључиви рад г. Куманудија на поправци динара, био је у регулисању трговине девизама и валутама. Он има једну фикс идеју, да шпекулација банака чини, да динар слаби. И ако му је скренута пажња, који су прави узроци пада динара, он никако није могао да скине са дневнога реда то питање, и оно му је апсорбовало неверо-

ватно много времена, а резултирало негативно. Банке не шпекулишу, већ тргују. Има појединаца, који и шпекулишу. Али то је веома незнатна ствар, и она се показује поглавито не као узрок пада динара, већ као последица тога пада. Но г. Кумануди томе придаје првокласну важност, и верује, да банке обарају вредност динара. Он заборавља, и ако му је много пута речено, да банке не смеју радити на падању динара, јер тиме губе свој капитал, који је у динарима. Банка, која је пре рата имала капитала пет милиона динара, који су били што и златни, сада има дванајест па и седамнајест пута мање, јер је за толико пута бивао мањи динар од швајцарског франка. Па ако буде радила на бес динара она ће доживети, да јој динар буде што и аустријска круна, дакле изгубиће свој капитал. Међутим никаква шпекулација банака, баш кад би је и било, како то уображава г. Кумануди, није у стању по својој вољи мењати вредност динару. Курс динара се одређује у нашој земљи, а не на страни према принципу понуде и тражње. Но г. Куманудију, је неко требао бити крив за пад динара, и како је прононсирани противник банака, што смо напред изнели и утврдили, то му је најподесније било, да баци ту кривицу на банке. У извештају Удружења банака, који је приложен, утврђује се овај факат на страни 21.

И г. Кумануди се бацио на посао, да разним уредбама и прописима прави експерименте, који су сви показали негативан резултат, јер је динар падао стално. Динар може да се снажи и пада под свим могућим режимима, најслободнијим и најреакционарнијим, који се уведу у погледу трговине девизама и валутама. Под Министровањем г. Куманудија имали смо разне и многе уредбе, решења Министарског Савета или Министарства Финансија. Да би се видело, докле је ишло то експериментисање изнећемо ове податке :

Под 29. Мартom 1921. год. прописана је уредба о валутама и девизама, што је оштампано у Службеним Новинама 25. Маја 1921. год. Бр. 115. који прилажем.

Под 27. Јуном 1921. год. донета је уредба о валутама и девизама. Прилажем Бр. 156 Службених Новина од 16 Јула 1921. године.

Под 21. Јулом 1921. донето је решење Министарског

Савета и наређење Мин. Финансија, оштампано у приложеним Службеним Новинама Бр. 165. од 27. Јула 1921. год.

Под 23. Септембром 1921. год. донет је правилник о регулисању промета са девизама и валутама, оштампан у Службеним Новинама од 25. Септембра 1921. год. Бр. 214, који прилажем.

У правилнику о регулисању промета са девизама и валутама од 25. Септембра 1921. год. с изменама од 25. Фебруара 1922. год. и са објашњењима по решењима Министра Финансија, оштампаном у засебној књизи, коју прилажем, помињу се ова решења и објашњења: И. Бр. 113 од 17./I., 347 од 3./II., 1680 од 18./II., 2068 од 27./II., 1958 од 25./II., 2010 од 27./II., 1957 од 25./II., 1670 од 15./II., 480 од 11./II., 2064 од 27./II., 307 од 7./II., 1861 од 20./II., 2022 од 20./II. 1922 године. Дакле њих 13 на броју. Сем тога било је и даљих прописа и наређења, од којих наводим ове, јер није све штампано у Службеним Новинама: И. Бр. 2900 од 7./III., 2958 од 7./III., 2622 од 8./III., 2915 од 9./III., 4158 од 22./III., 6259 од 24./IV 4728 од 25./IV., 6262 од 24./IV., 5195 од 20./V., 6200 од 15./VI 11968 од 26./VII., 5195 од 6./IV. 1922 године, дакле њих има дванаест на броју.

Г. Кумануди је примењивао у овом погледу, све што му је на памет пало или сугерирано, и ишао је од умереног ограничења трговине девизама и валутама, на слободан режим, из овога на јаче ограничење, и најзад је дошао и до искључивог монополизирања ове трговине, давши тај монопол Народној Банци. Народна Банка није била ни технички у стању, да тај посао изведе, нити је пак имала средства за то. Услед тога је наступило очајно стање по трговце. Нигде нису могли купити девизе, и ако је Народна Банка што давала, она је произвољно одређивала курс, па се није устручавала ни да фингира курсеве за рачун Министарства Финансија на Берзи. Услед тога су и трговци извозници дошли у један врло тежак положај, јер им је Народна Банка откупљивала $\frac{1}{3}$ девиза, пошто је хтела, и они се излагали тиме штетама. На једноме збору Народне Банке ја сам осудио био такав поступак, и Управни Одбор је примио то к знању, и изјавио ми за ту напомену своју благодарност.

Кад је дакле и са тим пропао, г. Кумануди под прити-

ском негодовања трговаца и осталог света, потребитог за девизе и валуте, био је принуђен, да апелује на оне исте банке, против којих се стално борио. И направљен је један аранжман између неких банака и Народне Банке, против воље банака, али једино у циљу, да се неби пребацило, да банке не желе потпомоћи генијалне мисли г. Министра Финансија на раду за поправку динара. Другим речима, банке нису хтеле да опонирају г. Куманудију, да не би дао оставку са мотивацијом, да га банке ометају у раду. Такав ореол нису хтеле банке да му дају, јер их ничим није задужио. На страни 24. приложеног извештаја Удружења Банака, говори се о овоме: „овакав рад г. Куманудија, који се може назвати не само експериментисање већ лутање, веома је штетио нашу трговину, јер је динар стално падао, а у појединим интервалима моментално и ефемерно се снажио. И таква несталност динара са сигурном тенденцијом на падање, убија сваког привредника“.

Ја сам имао пуно разлога и права, да у своме чланку „Зашто динар пада“ у Трговинском Гласнику, који је приложен, Бр. 187. од 22. Августа 1922. године кажем: „Та је политика банкротирала“. И то је тачно. Г Др. Ф. Павлић у приложеном Трговинском Гласнику Бр. 270 од 23. Новембра 1921. г. вели: „Свим присилним мерама пак, којима намеравамо помоћи динару, само му шкодимо....“

Трговински Гласник у приложеном Бр. 260. од 11. Новембра 1921. г. у чланку „Регулисање валуте“ констатује ово: „Овај нагао пад динара изазвао је панику у нашем трговачком свету....“

У Трговинском Гласнику, који прилажем Бр. 159 од 19. Јула 1922. године у чланку „Рок за куповину девиза“ каже се: „Тражимо понова од г. Министра Финансија, да ову по трговце и слободну трговину, штетну наредбу укине“.

У чланку „Наша валута“ у приложеном Трговинском Гласнику Бр. 155 од 10 Јула 1921. год. завршетак гласи: „А ми верујемо, да се систематским радом може лако и брзо поправити ово садашње стање, од којег пати не само трговац но и најшире масе нашег народа, па и сама државна каса.“

У Трговинском Гласнику у чланку „Наша Валута“ који прилажем Бр. 172 од 31. Јула 1921. год. вели се: „Последњи

догађаји на нашем новчаном тржишту забринули су цео наш привредни свет. Вредност наше валуте почела је нагло да пада „.....“

У Трговинском Гласнику Бр. 6. од 10. Јануара 1922 год. у чланку „Регулисање трговине са девизама и страним валутама“ износи се ово: „Многобројне и разноврсне мере, које је Министарство Финансија до сада предузимало у циљу регулисања трговине са девизама и страним валутама, и које су мере узгред буди речено, показале врло слабе резултате“....
Морамо наиме нагласити, да проблем не лежи у регулисању трговине се девизама и валутама већ, у регулисању односно поправци динара“.

У чланку „Решење валутног питања“ у Бр. 54. од 9. Марта 1922. год. приложеног Трговинског Гласника цитирају се ове речи: „Од оснивања наше велике и снажне државе, па све до данас стоји непрекидно валутно питање на дневном реду. И место да се ми приближујемо његовом разумном решењу „победнички“ динар све више пада, и као да је пошао трагом побеђене аустријске круне. Зашто? Зашто се динар победничке Краљевине Србије, велике и богате Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, срозава попут побеђених држава? Одговор је на жалост прост. Место да се при одлучивању најважнијег финансијског питања тражило природно решење, наши државни финансијери настојали су, да на вештачки начин одрже вредност новцу“.

Трговински Гласник у своме Бр. 64. од 21. Марта 1922. год. који прилажем, а у чланку „Нова валутна политика“ изражава се овако: „У овим тешким приликама, у којима се налази наша валута, предузимане су разне мере за њено лечење. Ишло се из једне крајности у другу. Почело се са девизном централом, да се одмах затим пусти потпуна слобода, и сад се ево опет враћамо једној новој заштитној мери. На жалост све до сада предузимане мере нису помогле, да се вредност нашега новца ни поправи ни стабилизује. На против често експериментисање само је погоршало иначе рђаве прилике, у којима се наша валута налази. И најновија мера, коју је г. Министар Финансија предузео за лечење болесног стања наше валуте, још је један експеримент у низу многих ранијих, који неће излечити нашу валуту. . . .“

У чланку „Рок за девизе“ у Трговинком Гласнику Бр. 153 од 11. Јула 1922. год. који прилажем, вели се: „Оваким неупутним мерама, које ништа нису допринеле побољшању нашега динара, већ су га на против још више обориле, само се отежава трговцима рад, наносе им се огромне штете и дангуба, и омета и трговина и промет. . . .“

Цицварићев Београдски Дневник у Бр. 207 од 16 Августа 1922. год. вели у чланку „Док не добијемо“ поред осталог и ово: „Министар Финансија г. Коста Кумануди, оптужавао је банке, да оне систематски обарају динар — и он је предузео извесне мере, да динар заштити од банкарских шпекулација. Те мере нису остале без дејства, али нису биле у стању, да спасу динар, нису могле да зауставе његово падање, а то значи, да главни узроци овога падања не леже у банкарској области.“

Удружење Банака у Београду у своме извештају, који је приложен, на страни 22. цитира преставку, коју је упутило Народној Скупштини, и у тој преставци вели: „У Службеним Новинама од 28. Фебруара ов. год. публиковано је решење Министарског Савета И. Бр. 1957, којим се мењају досадашњи прописи о трговању са валутама и девизама. Главни циљ овога решења, изгледа, требао је да буде: поправка нашег динара, а тај се циљ — по објављеном тексту решења — има да постигне читавим низом забрана, ограничења, специјалних дозвола, које до сада нису постојале, а које ће нанети један велики удар целокупној народној привреди. Ми не улазимо на овом месту у дискусију о томе: да ли ће се предложеним мерама постићи жељени циљ или не, и ако је наше дубоко уверење, да се тај циљ овим начинем неће постићи. Оно пак што мислимо, да је нарочито важно подвући и истаћи, то је ова променљивост у нашој валутној политици, ова несталност и колебање. За последњу годину дана, ми смо доживели већ четири разне валутне уредбе: Маја, Јула, Септембра 1921. год. и Фебруара 1922. год. Четири пута за годину дана мења се из основа цео систем рада: од ограничења, иде се потпуној слободи, да се после кратког времена опет вратимо ограничењу, и најзад узимамо кораке ка потпуном монополу. Резултат ових честих измена су: потпуна несигурност у свима банкарским и трговачким пословима, управо једно стање

опште правне несигурности у овоме важном домену нашега економског живота“

На три месеца пред свој пад г. Кумануди је завео један невероватан реакционаран систем трговине девизама и валутама, утврђујући некакав клириншки курс, управо диктирајући и фингирајући вредност динара на берзи, како је хтео. Под тим режимом продао је „срећно“ доларе из зајма, и одступајући као Министар оставио стваран курс динару према страним валутама невероватно низак.

Дакле овај рад г. Куманудија на поправци динара потпуно је крахирао. И поред свих његових експеримената, ми смо доживели, да је динар невероватно много изгубио од своје вредности. Доживели смо да се за 4.65 Швајцарских франака може добити 100,— динара.

Такав енорман пад динара изазвао је огромне штете трговини и привреди земаљској и свима потрошачима, јер је изазвао невероватну скупоћу. И за то управашћивање динара, има мушки и одважно да поднесе пуну одговорност г. Кумануди.

Он дакле није предузео радикална средства за снажење и стабилизирање динара, и за то је земља дошла у очајну ситуацију. А за то се мора одговарати.

8., Г. Кумануди, судећи по свему овоме, што је до сада изнето, није успео да уреди државно газдинство. Он те ствари и не разуме. То је његов малер, али и малер за земљу. Кад нема реда у државним финансијама, онда се не може ни очекивати никакво добро по земљу. Резултат такве малерозне политике осећамо сви ми, цео народ; динар нам из дана у дан пада, а са његовим падом расте невероватна скупоћа, што је зло, и што може ићи на горе, на пропаст.

Г. Др. Славко Шећеров, народни посланик, лични и партијски пријатељ г. Куманудија износи у Трговинском Гласнику Бр. 191 од 26. Августа 1922. године у чланку „Зашто динар пада“ ово: „Што држава ствара обавезе, дугове, које у опште не покрива; дугови Министарства Војног у износу од 500 милиона, дугови Министарства Саобраћаја у износу од 400 милиона, разни дугови надлештава у износу од 100 милиона; обавезе према нашем Репарационом Фонду у износу близу 2.000 милиона престављају један терет за јавни кредит др-

жаве, и морају обарати вредност динара, који је најинтимније везан за наше државне финансије. *И после Устава стварају се обавезе без знања и одобрења Народне Скупштинине; иако је Министарство Војно устрошило прошле године око 120 милиона, а за време дванаестина Јануар-Јули 1922. год. око 120 милиона.* Сви ови летећи дугови утичу, учвршћују и подржавају инфлацију динара, и само ова страна наших државних финансија најбољи је индекс за вредност наше валуте.“

Цитирао сам напред, да г. Др. Велизар Јанковић, народни посланик, каже: „Ја нећу ни покушавати овде да докажем, какав је ред, управо неред у финансиском газдинству.....“

Г. Др. Воја Вељковић, народни посланик, у своме говору о буџету, оштампаном у приложеној „Демократији“ Бр. 910 од 26. Јула ове године каже између осталог: *„Исти иако, гасподо, констатовали смо, да држава чини још и извесне издатке и прави дугове, који апсолутно нису у складу са уставом и законима“.....*

Финансиски Одбор у своме извештају Народној Скупштини о буџету за 1922. год. вели: *„Одбор мора констатовати још и ово: да до данас још није успео, да добије јачан извештај о томе, колико се у ком надлежству стварно издаје на име плаће, и колико на име додатака на скупоћу, ма да је те податке тражио још од почетка рада и своје изражење у више махова ургирао.* (Види стр. 13. приложеног извештаја).

Сви ови цитати са оним, што смо напред казали, дају слику нашега рђавога државног газдинства и нереди у државним финансијама. Сви они несумњиво утврђују, колико је слаб г. Кумануди, колико је очајно неспособан, и колико не зна, да управља државним газдинством.

V

Како Трговински Гласник преставља упропашћивање трговине и земље.

Поред изложених појединости у критици рада г. Куманудија, сматрамо за потребно, да изнесемо и даља писања Трговинског Гласника, у којима је престављена сва тешка и мучна ситуација наше укупне трговине и целе земље. Та су писања и била поред осталог основ за моју критику посту-

пака и рада г. Куманудија у моме говору на збору Народне Банке.

Да отпочнемо са цитирањем:

У Трговинском Гласнику Бр. 241 од 20. Октобра 1921. год. који се прилаже, у чланку „Нова сметња трговини“ вели се: „Колико ће штете од тога претрпети наш пословни свет, то могу схватити само људи од посла. Наша прослављена администрација нити је то разумела, нити је о њој водила рачуна. Шта се ње тиче, што су многе менице остале неплаћене на време и протестоване, многе обавезе не испуњене, и многим трговцима тешко стечени кредит на страни поколебан“.....

Трговински Гласник у приложеном Бр. 257 од 8 Новембра 1921. год. говори у чланку „Опадање наше валуте“ овако: „Опадање наше валуте добило је већ катастрофалне димензије! Ми се примичемо ивици финансијског и привредног слома.....“

У Трговинском Гласнику, који се прилаже, Бр. 259 од 10 Новембра 1921. год. вели се у чланку „Да ли и зашто трговац шпекулише на ажији?“ ово: „Флуктуација у ценама робе и курсева новца тако су честе и велике, да ни најспособнији трговац није у могућности, да се нађе.“ „Па ево и данас, кад је *ојстџанак* многих *тџрговаца* доведен у *пџиџање*“.....

У чланку „Криза Трговине“ у приложеном Трговинском Гласнику бр. 287 од 15 Децембра 1921. год. говори се овако: „*Тешке валуџне пџриликџе, које у пџоследње време владају у нашој земљи, и пџреџше кобним пџослџдицама и држави и свима њеним грађанима....*“ Даље: „На жалост та тежња овога дела наших привредника — тежња ка нормалном економском животу — створеним стањем у нашој валути, довела га је данас до *врло џешког у мучног сџџања*“. „За излаз из ове *ојасне кризе* предлагане су до сада многе мере“.

Трговински Гласник, који се прилаже Бр. 292. од 21. Дец. 1921. год. у чланку „Држава и валутно питање“ каже: „Ова велика колебљивост наше валуте веома је опасна, и ми смо видели, да је она изазвала *велики пџоремеђај и кризу у нашем пџривредном живоџу*.“ „Пад вредности наше валуте изазива скакање цена свима прометним добрима у земљи....“

У чланку „Штетна одредба“ у Трговинском Гласнику, који се прилаже, Бр. 157 од 16. Јула 1922. год. вели се по-

ред осталого: „Оваквим експериментима још јаче се наносе ударици и штеће домаћим трговачким предузећима.“

У Трговинском Гласнику Бр. 41 од 22. Фебруара 1922. год., који је приложен, говори се у чланку „Одлагање трговачких плаћања“, да је Министар Финансија поднео Народној Скупштини пројекат закона о одлагању трговачких плаћања у иностранству. Нашао се дакле побуђен г. Кумануди, да и ако ненадлежан, поднесе тај пројекат, и тиме да потврди и сам, да је са његове рђаве финансијске и трговинске политике доведен трговачки свет у очајно стање, па да му ваља помоћи, ма да је иначе изјавио, да се тим законом треба да спасава динар, а не трговци. У томе се чланку вели поред осталого ово: „..... Нису ту само разлози заштите оних трговаца, који су, услед пада наше валуте, данас доведени у безизлазан положај, но његово озакоњење је од опште економске финансијске потребе. Треба имати на уму, да би пад многих трговачких предузећа изазвао још јаче падање вредности наше валуте, и проузроковао многе друге последице, које би врло неповољно дејствовале на наш привредни и финансијски живот.“

У чланку „Одлагања трговачких плаћања“ у приложеном Трговинском Гласнику Бр. 42 од 23. Фебруара 1922. год. признаје се: „Данас има много њих, који не могу да плате, и шта бива, долази се до краха“, и даље вели се: „јер моментално падање под стечај наших трговаца може изазвати *финансиску катастрофу земље, јер би пропадањем трговаца, многе банке морале да осете знатне губитке*“.

Кад су били нападнути трговци, да су они криви за свој катастрофални положај, онда је Трговински Гласник у Бр. 44. од 25 фебруара 1922. г. у чланку „Неразумевање или пакост“ одговорио између осталого и овако: „Њихова кривица може бити та, што су веровали, да ће политичке, привредне и саобраћајне прилике бити боље, него што су данас, и да вредност нашег новца неће падати. У то, у осталом веровали су и Министри Финансија и јавност и цео народ. Што су се сви у томе преварили, то је наша општа штета, и њу су и трговци и индустријалци *скупо плаћили*.“

У чланку „Продаја девиза“ у приложеном Трговинском Гласнику Бр. 49. од 3. Марта 1922. год. вели Удружење Ба-

нака поред осталогa: „На овај начин Министарство Финансија је свака три месеца за последњу годину дана мењало систем девизне трговине, која је овом последњом наредбом потпуно спутана“. „Та наредба довела је у врло незгодан положај не само целокупну земаљску трговину, него и транспортна предузећа.....“ „Увозна трговина лишена је моментално сваке могућности, да дође до платежних средстава....“ „Извозници не могу да утврде због мењања курса продајну цену извозних артикала у иностранству, чиме ће извоз бити потпуно укочен. У таквом безизлазном стању, створеним поменутиим решењем.....“

Трговински Гласник у Бр. 55. од 10. Марта 1922. год., који се прилаже, у чланку „Извозна трговина и нова вилутна политика“ каже: „Ми само констатујемо, да је извозна трговина доведена у тежак положај, и да јој се мора помоћи....“ „На тај начин *моментална криза извозне трговине*“....

У чланку „Забрана извоза“ у приложеном Трговинском Гласнику Бр. 93 од 23. априла 1922, године критикује се, што је извоз забрањен, и поред осталогa се каже: „Овај акт је понова довео наше извознике и пољопривреднике у положај, да виде и сазнају, да још није прошло време рђавогa експериментисања са извозном трговином, *које је толико јада и штеће починило за ово две године.*“ . . . „И то се мора извести, ако се не жели, да се наши извозници и пољопривредници изложе огромној штети“ „Ту држава не треба да се меша, најмање да ствара забраном извоза страховиту неодређеност и штету и пољопривреднику и извознику.“

Трговински Гласник је у Бр. 93 од 27. Априла 1922. год, донео извештај „о протестном збору београдских привредника“, који овако почиње: „Рђава финансијска и трговинска политика свих наших досадашњих влада, неповољно стање саобраћаја, а нарочито једна скроз неправична пореска политика, која иде на то, да цео државни терет свали на варошки део нашег становништва, а нарочито на трговце, индустријалце и занатлије, те им прети, да их потпуно уништи, изазвали су покрет овога дела наших привредника. Ово дана одржани су велики *прошесни зборови у свима месима Војводине, Словеначке, Хрватске, Босне и Херцеговине, на којима се најоштрије осудила финансиска политика владе*“

У Трговинском Гласнику Бр. 131 од 14. Јула 1922. год., који прилажем, изашао је чланак, на три дана доцније од збора Народне Банке, на коме сам говорио, под насловом: „Валутна политика Министра Финансија“. Ту се вели, да је се Министар Финансија г. Кумануди овако изразио: „Говорило се што му драго, наше, а специјално загребечке банке, као и извозници много су криви, због својих спекулација.“ На то му је одговорено: „Први је Министар у свету г. Кумануди, који оптужује извознике за лоше стање домаћег новца. Извозници су у овој земљи једини ред људи, који за извезене произведе унесу оно мало страног новца, што у земљу у опште уђе, и по томе би сваки дошао до закључка, да се још једино може захвалити напорном раду извозника, што нам динар не стоји и горе. Само то не може де увиди Министар Финансија“. Говорећи о томе, да извозници губе на курсу, овако вели г. Министру Финансија: *„Е када се губи, размислио би се мало и Министар Финансија, кад би га нека несрећа нагнала, да меку министарску фошељу замени извозничком штаком“*. „Врло погрешно мисли Министар Финансија, да ће десетковањем извозника повећати се извозна трговина. После увођења његове мартовске девизне уредбе доиста је извозна трговина знатно ослабила, јер су извозници изгубили базу за калкулацију куповине, и обузети су страхом од још *већих губићака*“ „Имао је право г. Др. Кумануди, што је рекао, да ми патимо највише од валутне несталности. Само он није ништа урадио, а као Министар Финансија могао је и требао је да уради за остварење валутне сталности; *док је све урадио, што ће изазвати сталну несталност валуте, што ће довести и до крувне трговачке кризе, како он сам то лепо предвиђа.*“

VI.

Очајни вапај наше јавности против скупости и рђаве финансиске политике г. Куманудија.

Све досадашње излагање и позивање на стручњаке и на разне податке и листове, могу свакога довести до закључка, до кога сам и сам дошао, а то је, да је рђавом финансиском и трговинском политиком упропашћен динар, трговина, потрошачи, који чине народ, једном речи земља. Изрази,

које сам ја употребио на збору Народне Банке. критикујући рад г. Куманудија, ни из далека не илуструју стање, какво смо доживели. Они су били кратак резиме онога, што су други пре тога писали. Али није требало да прође ни два месеца, од дана, када сам говорио на збору Народне Банке, а цела се наша јавност побунила због рђаве финансиске политике г. Куманудија, збор скупоће, која је невероватне размере узела. Наше новине су отвориле своје ступце и стручњацима и свима, да сваки каже, како да се спасемо из очајне ситуације. Целу јавиост, цео народ, обузео је страх и очајање од стања, које је рђавом финансиском политиком створено. Отворено се прети револуцијом. Позива се влада, да буде на окупу, саветује се Краљу, де не напушта земљу, тражи се сазив Народне Скупштине. Једном речју створено је тако психично стање, како се осећа само пред рат.

Речи, које су пале у нашој журналистици, имају много већег значаја и замашаја, и погађају г. Куманудија далеко више и јаче од оних, које сам му ја добацио на збору Народне Банке. Али г. Кумануди на све то, и без обзира на очајну ситуацију, где се прети и револуцијом, прави један гест достојан себе, напушта Београд, и иде у агитацију!

Сматрам, да је потребно, да цитирам поједине наше новине, које без обзира на политичку боју, износе јавно и отворено своје мишљење, не зазирући ни од чега, јер је стање очајно у земљи и народу. Оне су одиста биле рефлекс душе и јада народног, и осуде оних, који су земљу до тога довели.

„Радикал“ у броју 245 од 11. Августа 1922. год., који се прилаже, у чланку „Поправка динара“ вели: „Сад су трговачки кругови просто запрепашћени. Сасвим је природно ово и овакво њихово расположење и држање. *У ишијању је често оишанак људима, који су до јуче били богати.* Како је стање неиздржљиво и безизлазно, показују владини органи: ни они више нису у стању, да пропалу ствар бране, него пристају уз општи јаук и запомагање.“ „Него да се махнемо мало несретника, који су на штету своје отаџбине и на своју личну срамоту, место услуга и заслуга, успели унети у своју земљу само неред и чак расуло, па да још једанпут видимо у једном кратком прегледу: у чему се зло састоји, и шта би могло и морало једино донети стварну истинску поправку

динара.“ „Згранут свет види последице, али не појима узроке. Исто тако, свет види, како се у земљи силно ради у свима правцима. Народ вредно ради, и привређује. Земља нам је богата свим благом. Како онда и зашто, да оваква земља, место да се крепи и диже, пада ево све ниже и ниже? Јер непрекидно падање вредности нашег новца народнога изазива у нас непрекидно повећање скупоће у опште. Ничији приходи, нарочито широких слојева народних, не расту нити могу расти сразмерно скупоћи. Тако и за то, у исто време падање вредности нашега народног новца *пресџавља се као права поплава скупоће и извор њашње и сџрадања најширих слојева народних.*“ Говорећи даље о буџету, вели: „Шепртљанство и нерад г. Министра Финансија прешли су све границе могућег.“ „Као што се види, небрига и нерад владин, нарочито небрига и нерад г. Министра Финансија, били су главни узрок, што се у овакву недоглед отегло донашање буџета.“ „Наш Министар Финансија није се у опште сетио да помене потребу штедње. Кад г. Министар Финансија тако мало, или управо нимало, види, онда како се може мислити и веровати, да ће овај и овакав шеф финансија државних, какав је г. Кумануди, моћи учинити ишта озбиљно и стварно за оздрављење и сређивање наших финансија државних у опште? А знаци нехата и небриге и нерада од стране господина Министра, с обзиром на буџет, још нису овим окончани! Као што се зна, овај буџет није радио г. Министар Финансија него већина финансиског одбора. При томе су се, не разлике, него супротности у толикој мери обелоданиле између њих, да је г. *Кумануди прешо чак остџавком. Остџавка до душе није дошла. Шеф наших државних финансија прешо остџавио је, чини се, свему оно начело: У циганке црн образ, али њуна шорба.* Али кад сада узмемо у обзир то: како се наш шеф државних финансија мало озбиљно држи ма каквих било начела и одређених мерила у државном финансирању, није тешко разумети: зашто се у овој министарској трсци не може гледати човек дорастао тешким задацима времена.“

„Балкан“ у Бр. 222 од 16 Августа 1922. год., који се прилаже, у чланку „Ми смо пред катастрофом“, који има карактер једног манифеста, вели: „*Ми смо пред катастрофом.* Наша је отаџбина у великој опасности. Никад није била

у већој у ове четири године од ујединења него данас. Опасност долази изнутра услед очајног економског стања. Скупоћа живота узела је у нас невиђене, нечувене размере. Нагло и бесконачно скакање цена хлебу и свим осталим најнужнијим животним намирницама доводи у *очајање све духове у земљи*, Све су остале бриге и партиске и класне и националне и државне потиснуте од једне једине најстрашније бриге: како да се одржи ове зиме голи живот. *Стрешња, очај, нервоза захваћа варошко сџановништво и чиновништво, тај део народа, који највише сџвара најредак, али у глади и највише уме рушићи све џековине најрејка*. Наша је влада још неодлучна у предузимању хитних и оштрих мера за борбу са несрећом. Она још не зна, коју меру пре да примени, и којим путем да удари. И док се она колеба, док она чини непотребна, и у овом критичном часу за брзину рада и спасавање штетна путовања од Београда и Љубљане, те губи драгоцену време, *дошле се зло нагло шири у целој земљи и претћи права социјална буре, да све исцрешура и покоси*. Влада је у овај час дужна све мање хитне послове да остави на страну, да се одмах врати у престоницу, и да се претвори у Владу Спаса Отаџбине и Народа. Сви ћемо је помоћи у њеној акцији *сџасавања од економске катасџрофе, од социјалне буре, од кобне скупоће живота*. Сви ће родољуби помоћи без разлике странака, и проклет био, ко је не помогао, само ако прегне на рад, само ако похита, да се брзо и храбро лати борбе са несрећом. И Њег. Вел. Краљ ради необичне тешке озбиљности положаја дужан је, да прекине свој сежур, и да се врати у престоницу. Продужавања његова сежура у овоме часу, био би један скроз непопуларан гест. На страну сада Маријенбад, на страну сада Мала Антанта! Ако кривицом Владе и Парламента паднемо у катастрофу, неће нас спасти цела Мала Антанта. Преча нам је кошуља од капута. Најпречи смо сада сами себи. „Влада је дужна, да одмах сазове Парламенат, те да с њим и с Краљем у заједници, потпомогнута од све патриотске штампе, приступи борби са скупоћом живота и спасавању земље од економске и финансијске катастрофе“ „У исто време објавити енергичан рат демагогији народних посланика, који ради својих себичних, политичких интереса не допуштају да се удари порез

на ракију и извозне земљорадничке производе. Рат против скупоће успеће, ако будемо водили храбро рат против демагогије, то јест, ако ова Влада не буде Влада медиократије и фукарократије, већ Влада праве демократије и Спаса Народа и Државе„.

„Новости“ у приложеном Бр. 387 од 17 Августа 1922. год. пишу у уводном чланку овако: „Неман се приближује. Из црних дубина кези своје зубе и пламса својим свирепим очима“. „Знају ли сви ти, што се играју судбином нас обичних грађана, да ће доласком њеним и они изгубити и власт и богатства?“ „А неман се приближује“. „Има ли кога да њен долазак спречи?“. „Има ли људи у овој земљи, који би смели да ухвате за разјапљење вилице разјарене немани, и да државу и народ спасу од опасности? *Скупоћа, хлеб, глад!* То је рефрен, који се пред долазак немани чује по избама и кућама од раног јутра до мрклог мрака. „Има ли разумних, који ће зауставити котрљање наше земље у амбис, тако близак и тако страшан“. — „Ми наслућујемо, да ће се у нашој држави ове зиме одиграти нешто неслућено, нешто страховито, ако се овим путем продужи. Има пуно основа за нашу слутњу. Тешко нам је, да све црне појаве набрајамо. И то није потребно, нити имамо времена за то. Последњи је тренутак дошао, да ми, обични грађани, који живимо од своје мучне и злехуде зараде, збијемо редове, и натерамо надлежне, да спасавају земљу. А ако они то неће, онда треба сами да учинимо са своје стране све, што се може учинити“.

„Радикал“, који се прилаже, у Бр. 250 од 17 Августа 1922. год. тражи промену владе у уводном чланку, велећи: „*Да узрок скупоће није нигде другде, него у непрекидном падању вредности динара. А овоме непрекидном падању вредности динара узрок је ојет у првом реду у расулу наших државних финансија*“. — А какви су нерадници и незналице данашњи чланови кабинета, неће бити могућно ићи на боље, него ћемо падати само на горе, докле год будемо имали ову владу. За то је први корак на боље — промена владе!“

„Радикал“ у Бр. 248 од 15. Августа 1922. год., који се прилаже, у уводном чланку, каже ово: „Непрекидно падање вредности нашега народнога новца чини пре свега, наше производе јефтиним целом свету, а скупим само нама. Ми

смо на овоме месту видели, како је влада у овоме правцу прави грешник, црн као ђаво из пакла. Овде ћемо до сада реченом додати само још једну напомену. Ми смо у „Радикалу“ небројено пута обратили пажњу на то: *да оваквим начином рада у финансијама државним ми можемо доћи ујраво на ивицу пројаси.* То се сада на жалост, обистињава. Као што ће се сетити наша читаоци, ми смо истакли између осталог и то, *да лом у финансијама државним води све нижем и нижем падању вредности народнога новца, и напоследку има да се очекује прави слом у овом погледу.* „Кад се једна влада својом финансијском политиком толико сроза, онда се у њу не може и не сме ни за тренутак више имати поверење. Пустити је и даље, да мирно ради, значило би и значи омогућити јој само, да огромним тешкоћама, које нас даве, додамо још нове, и ко зна, какве и колико велике“. Значи, владу треба мењати.

У Правди Бр. 222 од 16. Августа 1922. год. који прилажем, у чланку „Наш динар“ прети се револуцијом.

Цицварићев Београдски Дневник у Бр. 211 од 20. Августа 1922. год., који се прилаже, у чланку „Најхитније мере“ овако почиње да пише: „Било је потребно да се састави један одбор за спасавање земље; он је састављен, из тројице људи. тројице министара, Њихова су имена: Жерјав, Кумануди, Виловић. *Одмах да кажем, да ми ова имена врло мало импонују, да у њим људима имам мало поверења. Докле ће судбина наше земље бити у тако несигурним рукама?*“

„Политика“ у Бр. 5145 од 21. Августа 1922. год., који се прилаже, у чланку „Против скупоће“, који је извештај са раденичког збора, овако говори: „Пред препуном двораном новог социјалистичког дома, одржан је јуче пре подне први збор против скупоће. *Талас ње немани, која немалосрдно настуја и прети, да има кобне последице, унео је јанику у све, а нарочито у сиромашније друштвене редове.* И први вапај дошао је отуда, први протест никао је у тој средини. *Негодовању није било краја.*“

„Самоуправа“ у Бр. 15 од 23. Августа 1922. год., који се прилаже, нашла се побуђена, да говори у своме уводном чланку о промени скупоће, и овако се на појединим местима изражава: *Рђава валута наше земље ојравдано нас баца у*

неспокојство, бригу и незадовољство. „Не може се рећи, да се наши званични и незванични фактори могу сасвим лишићи одговорности за пад динара. На проиш одговарајућим министрима чине се сваки дан примедбе, и трговци се посведневно оправдано оптужују.“ Дакле лист, који има своје преставнике у влади, тврди, да се наши званични фактори не могу лишити одговорности за пад динара. Ту одговорност свакако има да прими првенствено Министар Финансија. Од овога чланка није се оградилa влада, и то је врло карактеристично за међусобне односе Министара.

„Демократија“ у Бр. 935 од 25. Августа 1922. год.. који је приложен, говори о скупоћи, и ставила је наслов „Ситуација је врло озбиљна“. Тај је чланак потписан. У њему се вели: „Данас у нашој земљи чиновници, сиротнији и средњи сталез, не мисле ни на што друго до на питање о хлебу и другим животним намирницама. Сад се у друштву, па било оно уже или шире, ни о чем другом не претреса, већ само и искључиво о ценама животним намирницама, које су последњих дана баснословно скочиле тако, да се четири петине, па и више, нашег становништва ни хлебом не могу усхранити“ Ето, такво је бедно стање у земљи, како се у Демократији вели. Штета само што писац није изнео прави узрок томе стању, а то је пад динара, зашта носи одговорност г. Кумануди.

„Југословенски Лојд“ у Бр. 189 од 24. Августа 1922. год. који се прилаже, у чланку „Владине мјере“ вели: „Скупоћа, која је задњих мјесец дана почела рапидно да скаче, изазвала је општу страву пучанства, нарочито градског, које је као непродуцент присиљено, да си од своје мјесечне или дневне плаће набавља све, што се под појмом животних намирница подразумева. *Најтеже су се осећили државни чиновници, који су плаћени најслабије, а који не могу да рачунају на никакав други доходак и нузаслужбу.*“

„Трибуна“ у Бр. 190 од 25. Августа 1922. године, који се прилаже, говори у уводном чланку „Ко повећава скупоћу — наопака финансијска, трговинска и царинска политика“ овако: „После регулисања нашег унутрашњег валутног питања, динар више није смео падати. *Што је он ипак и даље, не падао, него се сиротишавао, што је последица незнања и*

нейошћења оних, који су управљали нашим државним финансијама. Од ослобођења, па до данас, наши финансијери ујорно су грешили. Потребе државне благајне подмириване су позајмицама од Народне Банке и нејресћаним подизањем разних врста посредног пореза, док су прави извори из демагошких и других разлога пошћуно занемарени.“ „За данашњу скупоћу, дакле, крива је на првом месту, сама држава т. ј. њени данашњи управљачи. Државни управљачи одговорни су и криви су и за ову бездушну спекулацију, пошто јој они дају маха својом смушеном финансиском и трговинском полићиком.“ — „Кад би се проучила генеза разних решења г. Куманудија, онда би се видело, како је он био несвесно оруђе спекуланата, како је наш Министар Финансија очајно несћособан, да уочи праве државне потребе, и како је слаб, да заштити државне интересе.“ — „Незналачко вођење трговинске политике и демагошки принцип државног финансирања ујорасћили су наш динар и повећали ову ужасну скупоћу“.— „Понављамо, држава је сама крива због ове скупоће, под којом се данас немоћно копрцамо.“

„Трговински Гласник“, који је приложен, Бр. 190 од 25 Августа 1922. године говори о скупоћи и леку против ње, па вели: „Падање динара и поскупљивање животних намирница, које га прати, изазивају забринутост, вајкање, окривљавање и разноврсна мишљења у јавности, како да се сузбије скупоћа, како да се опорави динар“.

„Трибуна“ у приложеном Бр. 191 од 26. Августа 1922. године очајно третира питање „Где је извор зла“ и каже: „Незадовољство против стања, за које носи одговорност данашња влада, сваким даном постаје и веће и огорченије“. — „Али ово незадовољство је у јавности само слаб одзив онога потмулог, али зато општег, дубоког, тешког незадовољства, које је захватило све редове грађана и сељака, и радника и чиновника и трговца, и све без разлике, и оне, који су одувек били против владе, и оне, који су до последњег тренутка помагали владу. Ово незадовољство избија у приватним разговорима, ма о чему да се поведе реч, и ма ко да је поведе, оно је у сваком пријатељу, кога сретнете на улици, и који одмах почиње процес данашње владе, оно је у овој чудноватој, до сада непознатој сагласности људи најразличитијих схватања и погледа, који су сви сложни, да је стање

Luka Ćelović

рђаво, оно је у оних свакодневним случајевима наступа огорчења и губљења вере у државу, за коју са свију страна чујете. Незадовољство је свуда и код свакога, и они, који добро познају нашу политичку прошлост кажу, да никада у овој земљи ни једна влада није имала овако општу и једнодушну опозицију и својих противника и својих пријатеља. И најзад, и ово је заиста незапамћени случај, *незадовољство је и у самој влади*. Има Министара, који су исто тако одлучно и енергично незадовољни радом владе, и поступцима извесних својих другова у влади, као и противници са крајње опозиције. И зло је заиста велико. У сваком случају, оно никада није било овако опште и дубоко.“ „Скупоћа је далеко пребацила и најдрња очекивања, она која смо једва сами себи смели да признајемо“. „Скупоћа није само у градовима, где је досишла последње границе издржљивог, и после којих, одмах има да наступи слом“.

Цитирајући све ове листове, ја указујем на факат, да су и после мога говора на збору Народне Банке пале тешке, али тачне речи, које не иду никако у прилог г. Куманудија. На против, те су речи оптужба рада г. Куманудија. Међутим сам напред изнео, да су листови писали против г. Куманудија и пре мога говора на збору Народне Банке тако, да тај мој говор као критика није био у ствари ништа друго до резиме и констатација свега, што је против г. Куманудија изнешено. Но свакако ово последње писање наше журнолистике далеко јаче оцртава сву беду, сву несрећу, сву неман, што је земљу задесило, но оне речи, које сам ја употребио. Зло је заиста велико и наступило, јер се не да живети под овом скупоћом, која је резултат пада динара, дакле рђаве финансиске политике, зашта мора носити пуну одговорност г. Кумануди. Очајање, које је обухватило целу земљу, цео народ, преставља врло тешку и опасну психичку ситуацију, да није никако чудо, што су поменути листови тако изразито указали на највећу опасност. И сам под утицајем свога рада, и размишљања о свему, што је било изнето у јавности, а на молбу редакције „Трговинског Гласника“ написао сам један чланак „Зашто динар пада“ у приложеном бр. 187. од 22 Августа 1922. год. Износећи главније узроке паду динара, ја сам сматрао за потребно, да на крају свога чланка упутим свима

читаоцима један апел, да би их истргао из очајања и тешке психичке ситуације, овим речима: „Не треба губити веру у народ, не треба губити веру у државу, не треба потцењивати наш национални новац. Ако се до сада грешило, не мора у будуће. Ништа се човеку није отело. Све се то може у сразмерно кратком времену поправити. Будимо сви једнодушни у осуди досадашњег рада, али и тражимо једнодушно, да се данашња очајна ситуација поправи, и рецимо начин, на који се то може учинити. Наћи ће се људи, који ће располагати свим потребним особинама, да земљу и народ изведу на селамет. Бивало је и тежих психичких момената, које је малена Краљевина Србија преживљавала, па се нашло људи, да земља и народ изађу из таквих ситуација добро и сачашћу. Не треба у овој тешкој атмосфери, у којој се налази наша велика и моћна Краљевина, губити присутност духа. Ваља трезвено ценити прилике. Ваља разумно мислити, и озбиљно радити. Не пренаглити. Имајмо вере у себе саме! Кад смо умели, да извојемо своју слободу, да се ујединимо са својом браћом, да створимо велику Краљевину, умећемо и имаћемо снаге и моћи и памети, да се одржимо, и да се економски и финансиски помогнемо и подигнемо. Не очајавајти, већ радити!“.

VII

Политички морал г. Куманудија.*

И ако г. Куманудију у приватном, грађанском животу не спорим осећај у погледу морала, изгледа, да му се то мора оспорити у политичком моралу, јер у томе јако оскудева. Ја сам на збору Народне Банке нешто поменуо о томе, и у предњем излагању моје одбране, ја сам ту ствар и објаснио. Али, како је то питање о политичком моралу врло важна ствар за објашњење мога спора са њим, то сам позван, да пружим прилике, да се и оно расветли.

*) Пре но што сам прочитао пред судом ову главу своје одбране, писане 1922. године. замолио сам суд, да се сведоци испитају. Суд није уважио моју молбу. Штампам и ову главу ради потпуности своје одбране. У осталом ова критика политичког морала г. Куманудија није нова. Све је се то знало, и делом писало и раније. Само је овде неколико примера груписано..

Мислим, да ће то најбоље бити, ако се изведе у примерима.

Да отпочнемо.

1., Навео сам, да је г. Кумануди мени рекао у присуству г. Д-ра Николе Костренчића, да су београдске банке заузеле бољшевички став према влади, и да ће употребити обзнану против њих. То је било онда, када се правио унутрашњи зајам, и када су београдске банке предложиле представницима свих банака из земље, да би требало саветовати Министру Финансија, да не зајми од народа, већ да му узме путем пореза. Али г. Куманудију није ништа сметало, да ипак апелује на банке, да гарантују зајам.

Мислим, да у том акту нема доследности. Кад некоме претиш, шта га молиш. Али политички морал г. Куманудија то допушта.

2., Када је донето решење Министарског Савета по предлогу Министра Финансија, да се да монопол рада са девизама Народној Банци, и њезиним филијалама, онда је наступило очајно стање код оних, који су били потребити за девизама, и изражавано је негодовање тако велико, да га је чуо и осетио г. Кумануди. Услед тога, он и ако противник банака, није се устручавао, да позива неке од банака, да га помогну, и да и њима да могућности за рад са девизама. Банке су изашле на сусрет великодушно. Зашто позива на сарадњу оне, које гони? Да ли је у складу то са политичким моралом?

Али није то све.

Поводом овога питања одиграле су се још и ове две ствари:

а.. Г, Кумануди је био изјавио г. Др. Стојадиновићу, директору Енглеске Трговинске Банке, да ће одступити као Министар, ако га банке не помогну. Удружењу Банака је ово било познато, и на конференцији, где је било заступљено 39 банака усвојено је решење Управног Одбора Удружења, да није било опортуно водити отворену опозицију против рада г. Министра Финансија, *јер се баш на то и циљало, да се банке изазову и својом опозицијом дисквалификују.* Ово се види из извештаја Удружења Банака стр. 24.

Банке дакле нису хтеле, да му даду прилике, да одсту-

пи као Министар под ореолом, да су га „банкрократи“ оборили. Он за то није ни чим задужио банке.

б., Г. Кумануди је био умолио г. Милоша Савчића, пређашњег Министра, да дејствује на мене, те да банке пристану, да раде поред Народне Банке девизним пословима, Г. Савчић је изјавио, да ће говорити о томе са мном, али не може обећати, да ће имати утицаја.

Да ли и ова два случаја указују на то, да је осећај политичког морала код г. Куманудија исправан? Зашто апелује и моли оне, које мрзи, и хоће да гони?

3., Конгрес демократске странке, одржан 1921. године у Београду, донео је, као што се види из приложене „Демократије“ бр. 706 од 3. Новембра 1922. год. оваку резолуцију о финансиској политици:

а., Да се буџет доведе у равнотежу, првенствено чинећи уштеде на личним издацима до крајњих граница могућности.

б., Да се неодложно и доследно употребе све мере, које могу допринети поступном санирању динара. У првом реду не сметати слободан развој трговине разним забранама извоза и повећањем садашњих и установљавањем нових извозних царина и др.

в., Развити или потпомоћи производњу рударских, шумарских и других индустријских предузећа, како би природна блага, која сада леже неискоришћена, била употребљена ради увећања народног благостања и поправке динара, имајући при том у виду начела демократске странке, која тежи за тим, да обезбеди народној целини сразмерно учешће у просперитету свих великих грана привредних.

г., Подићи нове железничке пруге и попунити саобраћајни материјал на пругама, које већ постоје, како не би, због немогућности преноса, пропадали производи спремни за извоз.

д., Постарати се, да се постепено отпочне враћати дуг Народној Банци, пошто је, због инфлације новчаница, тај дуг један од главних узрока садање деприцијације динара.

ђ., Да се што пре изједначи и распростре пореско и финансиско законодавство у опште, те да се постигне боља правда, једнакост у порезивању и плаћању државних дажбина и да се у исто време укину разне финансиске установе и

бране, које још постоје на границама појединих покрајина, и које доприносе, да грађани још не могу да стекну уверење, да смо један народ у једној држави.

е., Да се реорганизује финансијска служба ради потпуније и савременије наплате дажбина“.

Од свега овога он није учинио ништа. Из ранијег мога излагања то се види. А сем тога прилажем „Препород“ бр. 8 од 9. Септембра 1922. год. у коме је мој чланак „Ко је одговоран?“ под мојим потписом, у коме сам то доказао.

Какав је ту политички морал г. Куманудија, кад не ради оно, што је форум његове странке наредио?

4., Г. Кумануди је у више махова изјавио, да ће дати оставку као Министар, ако се његова мишљења и предлози не усвоје. Примера ради наводим, да је правио у Демократском Клубу питање о повишици непосредног пореза на земљиште, и у финансиском одбору због буџета. Сведоци су за то г. г. Љуба Давидовић, пређ. министар и народни посланик, Др. Воја Вељковић, пређ. миинистар и народни посланик, Др. Славко Шећеров, народни посланик.

Како мишљења и предлози г. Куманудија нису били прихваћени, то је он требао, и да извуче конзеквенце, кад је већ правио питање свога опстанка у влади.

Он то није учинио.

Какав је то политички морал г. Куманудија? Да ли је показао осећај према томе моралу?

Одговор је не.

Да не наводимо и даље примере. Довољно је ово, што сам изнео, па да се види, колико је г. Кумануди у политичком моралу дефектан. Према томе свако ће моћи проценити и овај мој спор са њим.

VIII.

Завршетак.

Покојни Милорад Драшковић рекао је у једном од својих чувених говора у Народној Скупштини ово:

„Ја мислим Господо, да људи нису у политици за то, да чувају своје перје, него да раде, да буду робови своје дужности, да буду прљани, да буду црњени, да буду клевет-

тани, да буду знојави, гарави, да буду и окривљени, али само да раде работу народну.“

Г. Кумануди је увек био неспособан, да ову истину разуме, а најмање да се по њој управља.

Најбољи је доказ за то, што мене тужи, и ако он треба да одговара.

Али, кад је већ ствар дошла до тога, да се судским путем има да расправи, то изјављујем, да се из целокупног досадашњег мога излагања може констатовати:

Да сам према *своме сојсџвенном ѓпризнању* употребио речи, за које се оптужујем под овим околностима:

1., да сам био увређен, што се утврђује сведоцима и изјавом Удружења Банака;

2., да сам критиковао рад г. Куманудија, и да је та моја критика била тачна и много блажија од оне у нашој журналистици и пре и после мога говора на збору Народне Банке, што сам доказао приложеним листовима и брошурама. Шта више, изрази, за које се оптужујем, и нису такве природе, да могу бити сматрани као вређајући, нарочито кад је у питању критика рада у вези са политичким моралом;

3., Да сам био изазван ненадлежном и противзаконом радњом г. Куманудија.

Овај факат нарочито подвлачим, јер Министар Финансија ни једним јединим чланом закона о акц. друштвима, нити пак закона о Народној Банци није овлашћен, да се меша у рад збора акционара Народне Банке, међутим је он то учинио преко свога преставника приликом дискусије о члану 9 и 53 пројектованог статута банчина. Ово се утврђује исказом сведока, и записником зборским за 1922 год. стр. 6.

Кад дакле стоји утврђена ова чињеница, онда има примене § 104 д. каз. законика.

Тај § гласи: „Ако би чиновник, званичник или служитељ при званичном раду противзаконо, и ненадлежно и неправилно поступио, и тиме повода дао, да се ко учини повиним напред казаних казних дела, то ће такво поступање чиновника или служитеља служити кривцу за олакшавајућу околност.“

Но суд може по околностима овакво поступање од стране чиновника или служитеља и као извињавајућу околност узети, и тако *обвињеног од сваке казне ослободити*.“

И ја молим суд, ако евентуално нађе, да постоји дело за које сам оптужен, да ме на основу овога § 104. д. каз. законика сваке казне ослободи, јер ја не бих о г. Куманудију ништа ни говорио, да није он сам поступио ненадлежно и противзаконо на збору Народне Банке.

Dr Влада Т. Марковић

ПРЕСУДА

Првостепени суд за варош Београд пресудом својом од 15. Маја 1923 године, ослободио ме је одговорности за дело клевете, налазећи, да ова не постоји.

За дело увреде казнио ме је са петнаест дана затвора, узимајући поред осталог као нарочиту олакшану околност, да сам био изазван противзаконим радом г. Др. Куманудија, као Министра Финансија, на збору Народне Банке 11. Јуна 1922 године.

Незадовољан оваквом пресудом, ја сам и изјавио Апелационом суду незадовољство.

БЕОГРАДСКОМ АПЕЛАЦИОНОМ СУДУ.

Пресуда Првостепеног Суда за варош Београд од 15. Маја 1923. год., донета по мојој кривици због дела из § 104 првог одељка казненог закона није на закону основана, и за то противу ње изјављујем незадовољство.

Пре, но што пређем на потребна излагања, мени је част умолити Апелациони Суд, да изволи примити к знању, да је моја одбрана, прочитана пред Првостепеним Судом за варош Београд, а која је по том писмено предата, саставни део овога незадовољства, које изјављујем.

Сем тога част ми је умолити Апелациони Суд, да изволи прочитати ту моју одбрану, јер ће онда добити правилно гледиште о целокупној ситуацији, под којом сам ја увређен, и изазван противзаконитом, ненадлежном и неправилном радњом г. Куманудија, као тадашњег Министра Финансија, на збору акционара Народне Банке од 11. Јуна прошле године, употребио изразе, за које ме је тужио.

Да пређем на ствар.

1., У својој одбрани пред првостепеним судом, ја сам утврдио, да је Комесар и преставник Министра финансија г. Адолф Јаковљевић, генерални инспектор Мин. Финансија на поменутом збору акционара Народне Банке, а приликом дискусије о чл. 9. у вези са чл. 10 и 11. пројектованог статута банчина, изјавио „по нарочитом овлаштењу г. Министра Финансија, да г. Министар Финансија не може одустати од редакције ових чланова, како је предложено.“

То се утврђује записником рада на поменутом збору акционара Народне Банке, оштампаном уз извештај Народне Банке за 1922. годину стр. 62. Тај сам извештај приложио уз своју одбрану.

Сем тога то је утврђено и сведоцима, на које сам

се позвао, г. г. Исаком Машијахом, Тихомиром Поповићем, Николом Станаревићем и др. . .

То је и сам првостепени суд утврдио.

2., У својој одбрани пред првостепеним судом утврдио сам, да је г. Вајферт, као председник поменутог збора акционара на моје питање, рекао, да допуну чл. 53. статута тражи Министар Финансија. Та се допуна, накнадна, нештампана, у пројекту статута, односила не забрану директорима и чиновницима банака, да не могу бити бирани за чланове Управног Одбора Народне Банке. То су посведочили г. г. Др. Милан Радосављевић, Исак Машијах, Милан Радојловић, Милан Вукићевић, Никола Станаревић и други.

То се утврђује и самим признањем г. Куманудија, што се види из ових речи, изнетих у његовој тужби: „Поводом предлога о статуту Народне Банке, који је поднесен збору акционара 11. Јуна ове године г. Др. Влада Марковић, директор Извозне Банке, држао је један говор о члану 53. статута, који је *на захтев Министра Финансија* и трговине био *допуњен следећом одредбом*: не може бити изабран за члана Управног Одбора Народне Банке директор новчаног завода ни чиновник“.

Првостепени суд је и сам то утврдио.

Према оваком стању ствари јасна је и потпуно доказана против-закона, ненадлежна и неправилна радња г. Куманудија, као Министра Финансија, на поменутом збору Народне Банке.

Министар Финансија није ни једним чланом закона о акционарским друштвима нити пак закона о Народној Банци овлашћен, да се меша у рад збора акционара, кад овај, као у овом конкретном случају, решава о донацању свога статута. Он не може и не сме, да изјављује преко свога представника, да извесне пројектоване одредбе статута не допушта да их збор одреди, како жели, већ да остану, како он хоће. Исто тако Министар Финансија не може и не сме тражити, да у статут банчин улази каква одредба, која се њему свиђа.

Закони су јасни.

По чл. 63. зак. о акц. друштвима *само* зборови акционара решавају о своме статуту. Тако донети статут *после* одобрава или не Министар трговине и индустрије по чл. 9. односно по чл. 13. и 68. зак. о акц. друштвима. Министар

Финансија никаква права нема, да се меша у овај посао. Чак ни Министар трговине и индустрије нема законске могућности, да у напред захтева, шта ће и како решавати збор акционара о статуту банчином.

Исто тако по чл. 38. последњи став зак. о Народној Банци Министар Финансија нема никаква права, да се у рад збора акционара меша преко свога представника, у опште, а најмање кад решава збор о статуту банчином. Шта више дужност тога представника Министарства Финансија није самим законом ни предвиђена. У томе се члану закона о Народној Банци налази једна аномалија. Вели се „дужност представника Министра Финансија регулисаће се статутом“. Значи, да акционари Народне Банке одређују статутом банчиним функцију државног чиновника. Одиста на поменутом збору акционара Народне Банке прописана је дужност тога представника Министра Финансија у чл. 104. статута, који се тек на томе збору и доносио. Али ни по томе чл. 104. статута, који се тек на збору доносио, и који је накнадно имао да одобри Министар трговине и индустрије, нема права Министар Финансија, да се меша у рад збора акционара, и да наређује или тражи, шта у статут да уђе, или шта се из пројектованог статута не сме мењати.

И ако су ови законски прописи јасни, и ако чл. 24. зак. о Народној Банци и чл. 38. зак. о акц. друштвима не забрањују директорима и чиновницима банака, да могу бити бирани за чланове Управног Одбора, г. Др. Коста Кумануди прелази преко свега тога, и врши на поменутом збору акционара *прошивзаконишу, ненадлежну и неправилну радњу*.

То је једна појава, која се мора осудити. Револтиран таквим незаконитим, ненадлежним поступком г. Куманудија, изазван и увређен, као директор банке, ја сам употребио изразе, за које је првостепени суд нашао, да садрже у себи увреду. Та је моја револтираност у толико већа била, што сам знао сву борбу, коју је г. Кумануди пре тога још водио против банака и тако званих банкократата, и тражећи на збору акционара незаконито, ненадлежно и неправилно, да у статут уђе одредба, да директори и чиновници банака не могу бити бирани за чланове Управног Одбора Народне Банке, он је тиме директно ударио на част овога реда људи, коме и ја

припадам, јер их је преставио као морално дисквалификоване. Кад Апелациони Суд прочита моју одбрану пред првостепеним судом, он ће разумети, колико сам морао бити увређен, изазван, узбуђен, и онда тек молим, да узме у оцену сво питања.

Шта представља већу одговорност, да ли незаконишта, ненадлежна и неправилна радња г. Куманудија, или моја, кад сам револтиран, увређен, изазван, осудио тај поступак г. Куманудија рекавши да треба због тога, да га је ситид и срам, и критикујући његов рад као Министра Финансија.

Ја мислим, да по овом питању није тешко дати свој суд.

Али је првостепени суд при оцени тога питања погрешно. Он је сматрао, да је моја кривица — увреда нешто мало виша од кривице г. Куманудија, па ме је за то и казнио, али доста осетно, узевши као нарочиту олакшавајућу околност, поред осталог, изазваност противзаконим, ненадлежним и неправилним радом г. Куманудија — § 104. д. први став каз. закона. *У томе је тежиште мога незадовољства, које изјављујем.*

Ово питање треба расуђивати онакво, какво је, узимајући у обзир све околности, које сам у својој одбрани код првостепеног суда изнео. Кад се пак тако поступи, онда се мора стећи уверење, да је кривица г. Куманудија, као Министра Финансија, не само еквивалент, већ далеко и много јача и тежа, од моје, ако се утврди, да ова у опште постоји.

Пре свега сама та противзаконна, ненадлежна и неправилна радња г. Куманудија, као Министра Финансија, представља у најружнијој слици једног функционера државног, који се не либи, да гази закон. Таква радња веома штети угледу власти, она дејствује деморалишући, она представља пусту самовољу, која се истиче над законима земаљским, она изазива поражавајући дејство код свих честитих људи, она даје маха неодољивоме револту. Према томе таква противзаконна радња г. Куманудија представља несравњено већу и тежу кривицу, него ли моје реагирање против таквог незаконитог поступка.

Сем тога г. Кумануди је *намерно* чинио једну незакониту, ненадлежну и неправилну радњу на поменутом збору. Он је се за то припремао пре збора Народне Банке, и у томе смислу издао овлашћење своме представнику, јер је овај,

као што сам напред цитирао, давао изјаве по добивеном овлашћењу од г. Куманудија. Сем тога кад се из цитиране тужбе г. Куманудија види ово: „Др. Владе Марковић, директор Извозне Банке, држао је један говор о чл. 53. статута који је *на захтев Министра Финансија* и трговине био допуњен“ онда то значи и логични је закључак, да је он ту своју противзакону, ненадлежну и неправилну радњу раније од збора Народне Банке припремио. Утврђује се дакле потпуна *намера* за чињењем противзаконитости. Код мене пак није био тај случај. Ја сам на самом збору сазнао за ту противзакониту, ненадлежну и неправилну радњу г. Куманудија, и револтиран, изазван, увређен, реагирао сам одмах без икакве припреме изразима, за које ме је првостепени суд тако осетно осудио. Међутим, суд то не би учинио, да је одмерио тежину противзаконите радње г. Куманудија, јер би онда стекао уверење, да та противзаконита радња г. Куманудија далеко премаша по своме обиму и значају изразе, које сам ја употребио, и за које одговарам, и ослободио би ме одговорности по § 104 д. други одељак каз. законика.

Најзад не треба губити из вида утврђени и доказани факат, да ја небих у опште ништа говорио о г. Куманудију, да ме није изазвао својим противзаконитим, ненадлежним и неправилним поступком, упереним на част и образ свих директора банака и банкарских чиновника, захтевајући, да ови не могу бити бирани за чланове Управног Одбора Народне Банке, и престављајући их као морално дисквалификоване, за шта је протестовало и Удружење Банака у Београду. Он је тај, који је изазвао овај спор. Да је он поступио по закону, не бих ништа о њему говорио, и не би дошло до овога спора. Како је пак таквим својим незаконитим поступком изазвао спор, у толико је и тежа његова одговорност, него ли моја.

Са ових разлога налазим, да је првостепени суд требао да оквалификује противзакону, ненадлежну и неправилну радњу г. Куманудија као тежу, јачу, него ли што је значај израза, које сам ја употребио на збору, реагирајући на ту противзаконитост револтиран, увређен, изазван.

Да је суд тако поступио, да је дакле ова изнета факта узео у обзир и оцену, он би морао применити други одељак

§ 104. д. казненог законика, и ослободио би ме сваке кривичне одговорности.

Како пак он то није урадио, то молим Апелациони Суд, да изволи узети у оцену све ове изнете разлоге и утврђена факта, па онда преиначити пресуду првостепеног суда за варош Београд од 15. Маја 1923. год, и ослободити ме сваке казне.

17. Маја 1923. год.
Београд.

Др Влада Т. Марковић.

